

Pilot inclusieve kinderopvang in Laak

Meerwaarde van extra activiteiten aanbod door stagiaires

Anne Steenbakkers
Zeliha Erdal
Rob Gilsing

Met dank aan:
Tashera Chanchal
Jitta van Eijk
Alysha Ijendoorn
Roos van Zijl

DE HAAGSE
HOOGESCHOOL

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

/collectief
kindontwikkeling
voor een kansengelijke toekomst

Januari 2026

© 2026 De Haagse Hogeschool

De Haagse Hogeschool
Johanna Westerdijkplein 75
2521 EH Den Haag
www.dehaagsehogeschool.nl
www.kennisnetwerkjeugdhaaglanden.nl

Auteurs

Anne Steenbakkers
Zeliha Erdal
Rob Gilsing

Uitgever

De Haagse Hogeschool

Foto omslag

Shutterstock

Vormgeving

Gabriëlle Thijsen

ISBN: 9798083598611

Inhoud

Samenvatting	4
1 Inleiding.....	5
1.1 Achtergrond	6
1.2 Doel en onderzoeksvragen.....	6
2 Methoden.....	7
2.1 Deelnemende locaties.....	8
2.2 Interviews pedagogisch professionals	8
2.3 Vragenlijsten ouders	9
2.4 KIIK! registraties	9
2.5 Observaties dagstructuur.....	9
2.6 Activiteitenobservaties	11
2.7 Projectgroep bijeenkomsten.....	11
3 Ondersteuningsbehoeften.....	13
3.1 Kinderen	14
3.2 Pedagogisch professionals	16
3.3 Ouders.....	17
3.4 Deelconclusie	18
4 Activiteiten voor inclusieve kinderopvang	19
4.1 Reeds lopende activiteiten.....	20
4.2 Nieuwe activiteiten	23
4.3 Evaluatie van de uitvoering.....	26
4.4 Deelconclusie	27
5 Meerwaarde van de nieuwe activiteiten	29
5.1 Kinderen	30
5.2 Pedagogisch professionals	31
5.3 Ouders.....	32
5.4 Deelconclusie	32
6 Discussie en conclusie.....	33
6.1 Beperkingen van het onderzoek	34
6.2 Aanbevelingen.....	35

Samenvatting

In dit onderzoek stond de vraag centraal: "Wat is de ervaren meerwaarde van de activiteiten die stagiaires organiseren om inclusieve kinderopvang te realiseren?"

De pilot vond plaats bij verschillende kinderopvanglocaties in Den Haag. Stagiaires organiseerden activiteiten gericht op taal, spel en sociaal-emotionele ontwikkeling. Zo werd onderzocht hoe zij konden bijdragen aan een opvang waar alle kinderen, met of zonder extra ondersteuningsbehoeften, zich kunnen ontwikkelen. Het onderzoek bestond uit een start- en eindmeting, waarbij interviews werden gehouden met pedagogisch professionals, ouders een vragenlijst invulden en op de groepen werd geobserveerd.

Uit het onderzoek blijkt dat stagiaires veel hebben betekend voor zowel kinderen als pedagogisch professionals. Kinderen kregen meer individuele aandacht en ontwikkelingsgerichte activiteiten, afgestemd op hun behoeften. Vooral de taalontwikkeling ging vooruit: kinderen spraken vaker, gebruikten meer woorden en durfden zich beter te uiten. Ook sociaal-emotioneel lieten zij groei zien: ze speelden vaker samen en waren zelfverzekerder.

Voor pedagogisch professionals zorgden de aanwezigheid van stagiaires voor meer rust in de groep. Ze hadden meer tijd voor spel, contact met ouders en administratieve taken. De stagiaires brachten ook nieuwe ideeën mee, zoals werken in kleine groepjes, één-op-één aandacht en vaker naar buiten gaan.

Tegelijkertijd zijn er ook aandachtspunten. Ouders voelden zich weinig betrokken bij de activiteiten, terwijl hun steun belangrijk is om kinderen thuis verder te helpen. Ook bleef samenwerking met andere organisaties, zoals scholen of buurtsportcoaches, beperkt. De aandacht lag vooral op de mogelijkheden binnen de kinderopvang.

Het onderzoek kende enkele beperkingen. Er was geen vergelijkingsgroep, niet overal zijn dezelfde kinderen geobserveerd, en door technische problemen hebben weinig ouders de 2e vragenlijst ingevuld. Daardoor is hun stem minder goed meegenomen.

De resultaten laten zien dat stagiaires een waardevolle bijdrage leveren aan een inclusievere opvang. Hun inzet zorgt voor extra handen, rust en nieuwe werkwijzen. Om dit vast te houden, is het belangrijk dat teams deze aanpak blijven gebruiken, bijvoorbeeld via overleg en intervisie. Ook is blijvende scholing nodig en moeten ouders actiever worden betrokken.

Als blijkt dat er structureel extra ondersteuning nodig is, vraagt dat om overleg met de gemeente. De pilot laat zien dat stagiaires echt verschil kunnen maken, maar dat blijvende aandacht en samenwerking nodig zijn om inclusieve opvang te realiseren.

1.1 Achtergrond

Niet ieder kind vindt vanzelfsprekend een passende plek in de kinderopvang. Voor kinderen tussen 2 en 6 jaar met extra zorgbehoeften, bijvoorbeeld op het gebied van gedrag of emoties, is dat vaak nog lastiger. Zij lopen het risico om thuis te blijven door lange wachtlijsten in de jeugdhulp, of om geplaatst te worden in een reguliere groep waar onvoldoende ondersteuning beschikbaar is. Dit heeft grote gevolgen voor hun ontwikkeling en voorbereiding op de basisschool. Ouders/verzorgers (hierna: ouders) worden ook geraakt: het vinden van passende opvang is lastig en zorgt er soms voor dat ze minder kunnen werken¹.

Wanneer kinderen met extra zorgbehoeften wel in de reguliere kinderopvang verblijven zonder extra begeleiding, ervaren pedagogisch professionals vaak een hoge werkdruk en voelen zij zich niet altijd voldoende toegerust om passend op hun behoeften in te spelen. Het bestaande aanbod sluit niet altijd aan bij wat nodig is voor deze kinderen en de groep als geheel^{2,3}. Er is dus behoefte aan een vorm van opvang die beter inspeelt op de diversiteit aan zorg- en ontwikkelingsvragen.

Om hieraan tegemoet te komen, heeft de gemeente Den Haag een pilot opgezet rond *inclusieve kinderopvang*. Inclusieve kinderopvang betekent dat kinderen met een aanvullende ondersteuningsbehoefte, die met extra tijd, begeleiding en aanmoediging goed meekomen, binnen de reguliere kinderopvanggroep kunnen blijven. Voor kinderen met intensievere ondersteuningsbehoeften is opvang binnen de specialistische kinderopvang of een zorginstelling passender². Dit sluit aan bij de landelijke beweging richting inclusief onderwijs, waarin kinderen zoveel mogelijk in de reguliere setting blijven, mits er extra ondersteuning beschikbaar is⁴.

De organisaties Dak kindercentra en Kinderopvang 2Samen voeren de pilot uit op vijf locaties in stadsdeel Laak. Op deze locaties spelen stagiaires pedagogiek een belangrijke rol. Derdejaars stagiaires werken samen met pedagogisch professionals en (VE-)coaches aan activiteiten die gericht zijn op inclusieve opvang. De stagiaires dragen bij met nieuwe ideeën, extra aandacht voor kinderen en ondersteuning van het team.

1.2 Doel en onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de ervaren meerwaarde van de activiteiten die stagiaires opzetten om inclusieve kinderopvang mogelijk te maken. Hierbij staat centraal wat deze activiteiten bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen met extra ondersteuningsbehoeften, en hoe ouders, professionals en stagiaires zelf deze inzet ervaren. Hiervoor is het nodig om een beeld te krijgen van de ondersteuningsbehoeften van de kinderen op de groep, de ondersteuning die professionals nodig hebben om hieraan tegemoet te komen en de behoeften van ouders rondom de stimulering van hun kind, zowel thuis als op de groep.

De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt:

"Wat is de ervaren meerwaarde van de activiteiten die de stagiaires organiseren om inclusieve kinderopvang te realiseren?"

Deze hoofdvraag is onderverdeeld in drie deelvragen:

- Welke ondersteuningsbehoeften hebben de kinderen, professionals en ouders?
- Welke activiteiten worden er georganiseerd om inclusieve kinderopvang te bereiken?
- Welke meerwaarde ervaren de professionals, stagiaires en ouders van deze activiteiten?

Voor het kijken naar de ondersteuningsbehoeften van kinderen is gebruikgemaakt van de ontwikkelingsdomeinen uit de methodiek KIJK!⁵. Daarbij gaat het om:

- Taalontwikkeling
- Sociaal-emotionele ontwikkeling
- Motorische ontwikkeling
- Rekenontwikkeling.

Deze ontwikkelingsdomeinen zijn gebruikt als kader om effecten van de activiteiten en inzet van stagiaires te beschrijven.

1 Motivaction. (2023). Eindrapport inclusieve kinderopvang: Kwalitatief onderzoek naar ervaringen van ouders. Motivaction.

2 Gemeente Den Haag. (2023). Eindrapport Passende Kinderopvang. Gemeente Den Haag.

3 Leseman, P., & Van Huizen, T. (2020). Wat werkt in VVE. Utrecht: Universiteit Utrecht.

4 Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2023). Beleidskader Voorschoolse Educatie. Den Haag: Ministerie van OCW.

5 van den Bosch, A., Duvekot-Bimmel, A. & van Waas, L. (2022). KIJK! 0-4 jaar: Observeren, registreren en stimuleren van de ontwikkeling bij jonge kinderen (7de editie). Bazalt.

Dit onderzoek is een kwalitatief onderzoek met twee meetmomenten. De startmeting vond plaats voordat de stagiaires extra activiteiten in de groepen organiseerden en fungeerde als input voor de ontwikkeling van activiteiten. De eindmeting werd uitgevoerd aan het einde van hun stage toen de extra activiteiten geborgd waren in de groepen en fungeerde als evaluatie.

Stagiaires hebben hierbij pedagogisch professionals geïnterviewd, observaties gedaan in de groepen en formulieren ingevuld over hun activiteiten. Bij zowel de start- als de eindmeting volgden de stagiaires een training van onderzoekers, waarin zij uitleg kregen over de onderzoeksmethoden en hiermee konden oefenen. Ook vulden ouders tweemaal een vragenlijst in en woonden de onderzoekers bijeenkomsten van de projectgroep bij. Op deze manier is er vanuit verschillende perspectieven naar de meerwaarde van het activiteitenaanbod gekeken.

2.1 Deelnemende locaties

De stagiaires liepen stage op vijf locaties in stadsdeel Laak, verspreid over dertien groepen: acht kinderdagverblijven (KDV), één peuteropvang (POV) en vier buitenschoolse opvangen (BSO; tabel 1). Bij de start van het project zaten op deze groepen in totaal 231 kinderen: 148 peuters (leeftijd 2 tot 4 jaar) en 83 kleuters (leeftijd 4 tot en met 6 jaar). Voor alle peuters wordt er voorschoolse educatie aangeboden op de groepen.

Drie stagiaires waren gekoppeld aan één locatie: twee van deze locaties hadden drie groepen en één locatie had vier groepen, telkens inclusief een BSO-groep. De vierde stagiaire was verbonden aan twee locaties dicht bij elkaar: de ene met twee KDV-groepen en de andere met een BSO-groep.

Tabel 1

Overzicht deelnemende locaties

Naam	KDV	POV	BSO	Totaal groepen	Aantal peuters	Aantal kleuters
2OnderElkaar	1	1	1	3	25	17
Dak Kosmos	2	0	1	3	37	28
Dak Draaistraat	3	0	1	4	51	13
Dak Linaeus	2	0	0	2	35	0
Dak Paets	0	0	1	1	0	34
Totaal	8	1	4	13	148	83

2.2 Interviews pedagogisch professionals

De stagiaires interviewden een pedagogisch professionals van elke groep waar zij stageliepen. Bij de startmeting vroegen zij naar de ondersteuningsbehoeften van kinderen, professionals en ouders. Ook vroegen ze naar de activiteiten die al worden ondernomen en wat voor activiteiten nog wenselijk zijn om toe te voegen.

Bij de eindmeting werden de uitgevoerde activiteiten geëvalueerd. In het interview werd gekeken naar zowel de uitvoering van de activiteiten als de effecten hiervan op de kinderen, de groep, de professionals, de ouders en de samenwerkingspartners. Voor de volledige interviewleidraden, zie bijlage I.

In totaal zijn dertien pedagogisch professionals geïnterviewd bij de startmeting en negen bij de eindmeting. Waar mogelijk is dezelfde professional geïnterviewd bij de start- en eindmeting, maar dit was niet overal haalbaar. Vier interviews zijn niet doorgegaan wegens omstandigheden (op twee verschillende locaties).

De startinterviews duurden tussen de 14 en 31 minuten. De eindinterviews duurde tussen de 20 en 35 minuten. Van alle gesprekken is een audio-opname gemaakt, die de stagiaires met behulp van Amberscript hebben uitgewerkt tot transcripten. Deze transcripten zijn vervolgens kwalitatief geanalyseerd in Atlas.ti⁶ met behulp van een codeboek, gebaseerd op de interviewthema's.

Per tekstfragment zijn open codes toegevoegd die de inhoud beschrijven. Deze codes zijn ondergebracht bij een interviewthema. Waar mogelijk zijn open codes samengevoegd tot enkele overkoepelende codes. Per thema zijn de belangrijkste bevindingen beschreven, geïllustreerd aan de hand van quotes.

6 ATLAS.ti Scientific Software Development GmbH. (2024). ATLAS.ti web (version 9.6.0) [Qualitative data analysis software]. Opgehaald van <https://atlasti.com>

2.3 Vragenlijsten ouders

Ouders zijn op twee momenten gevraagd om een korte online vragenlijst in te vullen. De vragen bij de *startmeting* waren bedoeld om zicht te krijgen op de ondersteuningsbehoeften van de kinderen en op de activiteiten die volgens ouders ondernomen worden om de ontwikkeling van kinderen te stimuleren. De vragen bij de *eindmeting* richtten zich op het evalueren van de extra activiteiten en de inzet van de stagiaires vanuit het perspectief van ouders (zie bijlage II voor de volledige vragenlijsten).

De link naar de vragenlijsten werd verspreid via het ouderportaal. Daarnaast attendeerden stagiaires en pedagogisch professionals ouders persoonlijk op de vragenlijsten bij het halen en brengen van de kinderen. Bij de startmeting vulden 39 ouders de vragenlijst in en bij de eindmeting waren dit er slechts 8. Dit lage aantal komt waarschijnlijk doordat de tweede vragenlijst niet goed toegankelijk was gemaakt. De antwoorden van ouders zijn zowel kwantitatief (aantallen en percentages) als kwalitatief geïnterpreteerd.

2.4 KIJK! registraties

KIJK! is een volgsysteem voor de ontwikkeling van jonge kinderen (van den Bosch et al., 2022). Deze werkwijze steunt pedagogisch professionals en leraren bij het observeren, registreren en stimuleren van de ontwikkeling van jonge kinderen (0-7 jaar). Observaties vinden plaats binnen de dagelijkse routines en activiteiten en geven inzicht in waar een kind in diens ontwikkeling staat.

KIJK! onderscheidt vier ontwikkeldomeinen: sociaal-emotioneel, taal, rekenen en motoriek. Binnen ieder domein zijn er specifieke ontwikkellijnen uitgewerkt, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen peuters en kleuters. Voor elke ontwikkellijn is in oplopende fases

beschreven wat een kind kan binnen deze ontwikkellijn. Door aan te vinken welke gedrag een kind vertoont, wordt de ontwikkelleeftijd berekend. Deze kan worden afgezet tegen de kalenderleeftijd. Bij een verschil van meer dan vier maanden, kan er sprake zijn van een (lichte) achterstand of voorsprong. Daarbij benadrukt KIJK! dat de ontwikkeling van jonge kinderen sterk kan verschillen en dat dit meegewogen dient te worden in de interpretatie.

Op de KDV- en POV-groepen werd KIJK! regelmatig ingevuld. Op de BSO-groepen werd KIJK! niet gebruikt. Op zes KDV-groepen was KIJK! recent ingevuld. De stagiaires hebben de registratiesystemen bekeken en genoteerd hoeveel kinderen per ontwikkellijn meer dan vier maanden achterlopen in hun ontwikkeling (tabel 2). Dit geeft een beeld van de ondersteuningsbehoeften van de kinderen op deze groepen.

2.5 Observaties dagstructuur

Om inzicht te krijgen in welke activiteiten er plaatsvinden en wanneer, observeerden de stagiaires op elke groep de dagstructuur (zie bijlage III). Zij noteerden per activiteit de tijdsduur en wat er in dit tijdsblok gebeurde. Dit deden zij voor twee dagdelen per groep: bij het KDV een ochtend en een middag, bij de POV twee ochtenden en bij de BSO twee middagen.

De stagiaires vulden het formulier uit bijlage I in met de volgende vragen in hun achterhoofd:

- Wat doen de pedagogische professionals?
- Wat doen de kinderen?
- Waar gebeurt dit?
- Wat wordt er aan materiaal gebruikt?
- Wat valt er verder op?

Tabel 2

KIJK! observaties: Ontwikkellijnen per domein

Sociaal-emotioneel	Taal	Rekenen	Motoriek
Omgaan met zichzelf	Spraak- en taalontwikkeling	Cognitieve ontwikkeling	Grote motoriek
Omgaan met anderen	Ontluikende geletterdheid	Ontluikende gecijferdheid	Kleine motoriek
Zelfredzaamheid			Tekenontwikkeling
Spelontwikkeling			

Tijdens de eindmeting observeerden de stagiaires twee dagdelen waarop een van de door hen ingebrachte activiteiten werden uitgevoerd. Zo werd in kaart gebracht op welke momenten deze activiteiten plaatsvonden en welke effect dit had op het aantal en type uitgevoerde activiteiten.

In de analyse zijn de drie typen dagdelen onderscheiden: de ochtenden op het KDV en de POV ($n = 10$), de middagen op het KDV ($n = 8$) en de middagen op de BSO ($n = 8$). Per type dagdeel zijn de observaties naast elkaar gezet in Excel. Vergelijkbare activiteiten, zoals het fruitmoment, zijn daarbij op dezelfde hoogte geplaatst. Vanuit dit overzicht is er een gemiddelde dagstructuur gemaakt voor de drie typen dagdelen. Vervolgens is er bij de eindmeting geturfd binnen welke tijdsblokken de extra activiteiten uitgevoerd werden.

Daarnaast is per dagdeel geturfd hoe vaak een bepaalde type activiteit werd uitgevoerd. In tabel 3 staat een overzicht van de activiteiten die zijn geteld. Dit zijn dezelfde activiteiten die in de vragenlijst van ouders zijn uitgevraagd, aangevuld met vrijspelen en kring. Activiteiten rondom eten, verzorging en overdracht zijn hierin niet meegenomen. Een moment kon meerdere activiteiten bevatten, bijvoorbeeld wanneer tijdens het

vrijspelen ook gepuzzeld en voorgelezen werd in kleine groepjes. Per dagdeel en type activiteit zijn totalen berekend, evenals een gemiddeld aantal activiteiten per dagdeel.

De aantallen van de start- en eindmeting zijn kwalitatief met elkaar vergeleken om te kijken welke verschillen er zijn. Gezien de lage aantallen zijn geen statistische analyses uitgevoerd, waardoor de uitkomsten met voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden.

Tabel 3

Overzicht van type activiteiten

Activiteit
Vrij spelen
Buitenspelen en sporten
Constructiespel
Kring
Muziek
Puzzelen en bordspelen
Knutselen
Voorlezen en taalspelletjes
Fantasiespel

2.6 Activiteitenobservaties

De activiteitenobservaties lieten zien welke ondersteuningsbehoeften de kinderen in de groepen hadden en welke veranderingen ontstonden door de activiteiten van de stagiaires. Samen met de pedagogisch professionals kozen de stagiaires per groep een groepsactiviteit die aansloot bij één van de vier ontwikkeldomeinen van KIJK!: sociaal-emotioneel, taal, rekenen of motoriek. Bij de eindmeting observeerden zij een activiteit die ze zelf inbrachten op datzelfde domein.

De activiteit werd uitgevoerd door de pedagogisch professional. Er namen vier tot zes kinderen deel aan de activiteiten, waarvan ongeveer de helft extra stimulans nodig had op het gekozen ontwikkeldomein. Stagiaires observeerden één van deze kinderen, zonder dat de pedagogisch professional wist welk kind dit was. Door de wisseling van kinderen in de groepen was het niet mogelijk om bij de start- en eindmeting hetzelfde kind te observeren.

De stagiaires observeerden de kinderen door gebruik te maken van ABC-schema's (zie bijlage IV). De ABC-schema's beschrijven het verloop van een gebeurtenis in termen van Gebeurtenis (Antecedent), Gedrag (Behavior), en Gevolg (Consequence). Voor één gebeurtenis konden meerdere schema's ingevuld worden, omdat gedrag weer kon leiden tot nieuwe gedrag. Stagiaires observeerden niet de volledige 15 minuten, maar noteerden drie tot vijf belangrijke momenten. Daarbij richtten zij zich op positief en negatief gedrag van het kind binnen de gekozen ontwikkelingsdomein.

Bij de analyse is het gedrag van het focuskind vastgelegd en gekoppeld aan de ontwikkeldomeinen van KIJK!. De gedragingen zijn geteld en onderverdeeld in positieve, neutrale en negatieve categorieën. Daarbij is onderscheid gemaakt naar leeftijd en naar de groep. Per ontwikkeldomein zijn de aantallen opgeteld en omgerekend naar percentages, zodat domeinen onderling vergeleken konden worden. Dit allemaal is samengevat in een tabel. De voormeting en eindmeting zijn kwalitatief met elkaar vergeleken en dienen met enige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd, omdat het om een klein aantal observaties gaat.

2.7 Projectgroep bijeenkomsten

De projectgroep monitorde het project en stuurde bij waar nodig. De groep bestond uit vier stagiaires, drie pedagogisch coaches van de locaties, twee pedagogen, teamleider pedagogiek en twee onderzoekers. Zij zijn gedurende het project drie keer bij elkaar gekomen om de voortgang te bespreken. Voor twee bijeenkomsten verzamelden de stagiaires vooraf informatie via een formulier.

De eerste bijeenkomst stond in het teken van het plannen van activiteiten. Op basis van de startmeting bespraken de stagiaires in de groepen welke extra activiteiten ze de komende periode zouden uitvoeren. Ter voorbereiding op deze bijeenkomst vulden zij samen met de pedagogisch professionals een formulier in, waarin zij aangaven welke activiteiten ze gaan uitvoeren op elke groep (zie bijlage V). Dit maakte de keuzes inzichtelijker bij het uitzoeken van de activiteiten en hielp bij het nadenken over de gewenste impact hiervan.

De tweede bijeenkomst was de tussenevaluatie. Hier bespraken de stagiaires hoe de uitvoering verliep, welke knelpunten ze tegenkwamen en welke aanpassingen nodig waren. Ook hiervoor vulden zij samen met de pedagogisch professionals een evaluatieformulier in (zie bijlage V). De derde en laatste bijeenkomst vond vlak voor de eindmeting plaats. Deze gaf een eerste inzicht in hoe de rest van de activiteiten uitgevoerd zijn en waar de stagiaires eventueel nog tegenaan zijn gelopen. Stagiaires hoefden dit keer niets voor te bereiden, omdat de eindmeting direct daarna begon.

De formulieren, activiteitenplan en tussenevaluatie, zijn kwalitatief geanalyseerd. In de resultaten wordt beschreven welke typen activiteiten de stagiaires hebben uitgevoerd.

3 Ondersteuningsbehoeften

Kennisnetwerk Jeugd Haaglanden | Inklusieve kinderopvang

In dit hoofdstuk worden de resultaten gepresenteerd. Ze laten zien welke ondersteuningsbehoeften er zijn bij de kinderen, professionals en ouders om inclusieve kinderopvang mogelijk te maken. De resultaten komen uit de interviews met pedagogisch professionals, de vragenlijst onder ouders, de activiteitenobservaties en KIJKI-registraties bij de startmeting.

3.1 Kinderen

Interviews pedagogisch professionals - startmeting

Volgens de pedagogisch professionals heeft een deel van de kinderen extra ondersteuning nodig bij hun ontwikkeling. Vooral taalachterstand komt vaak voor, omdat kinderen thuis een andere taal spreken. Zij krijgen hulp bij taalbegrip, woordenschat en uitspraak. Daarnaast is er bij een aantal kinderen extra ondersteuning nodig bij hun sociaal-emotionele ontwikkeling en gedrag. Zo vinden deze kinderen het soms lastig om met andere kinderen te spelen, hun emoties op een goede manier te uiten of zich aan de regels en afspraken te houden. Een deel van de kinderen heeft ook ondersteuning nodig bij hun motorische ontwikkeling of cognitieve ontwikkeling. Pedagogisch professionals ervaren dat eventuele achterstanden invloed hebben op andere ontwikkelingsgebieden:

“Uhm nou qua taal zie je toch wel vaak dat ze daarin die extra ondersteuning hebben. Maar ook sociaal emotioneel

vinden ze het soms heel moeilijk om zich te kunnen uiten of om met andere kinderen om te gaan dat ze niet goed kunnen, zich kunnen verwoorden. Dan uit het zich in uh soms in slaan of duwen en dan, omdat ze t niet weten, huilen.”

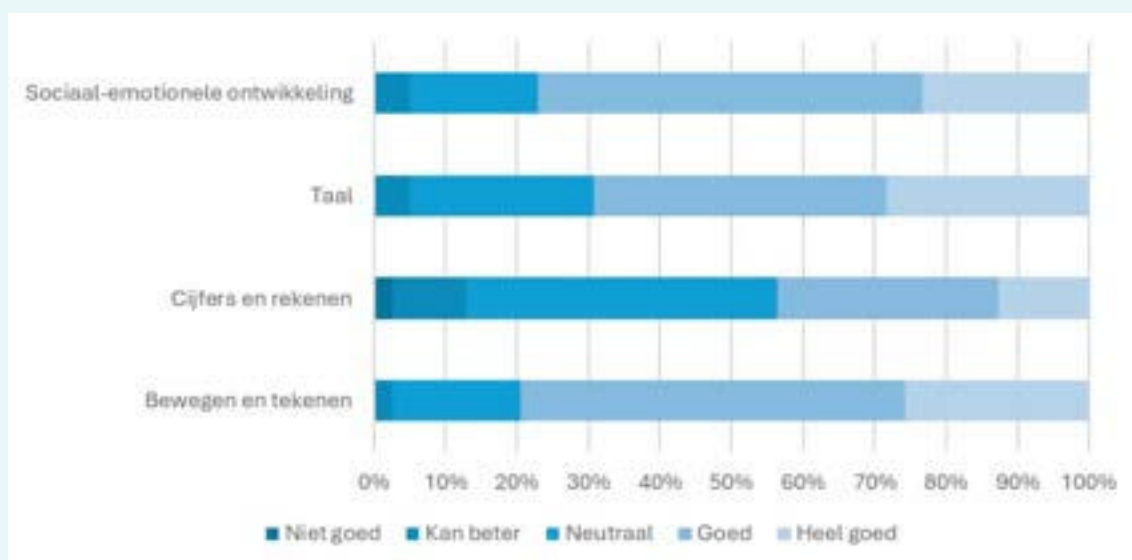
Naast ontwikkelingsstimulering hebben kinderen ook behoefte aan een prettige en veilige omgeving. Zo is het hebben van structuur, duidelijke regels, plezier en speelruimte belangrijk. Pedagogisch professionals benadrukken dat kinderen rust en veiligheid nodig hebben om te kunnen ontwikkelen:

“Voelt het kind zich niet veilig? Dan gaat het kind zich ook niet ontwikkelen.”

Kinderen met extra ondersteuningsbehoeften kunnen minder goed mee in de groep. Soms verstoort hun gedrag activiteiten, vragen zij veel tijd van de pedagogisch professionals of trekken ze zich helemaal terug. Bij een deel van de kinderen verbetert dit na een wenperiode, door extra ondersteuning of één op één aandacht. Maar als een kind te veel aandacht nodig heeft, is opvang in een reguliere groep niet altijd haalbaar. Er wordt dan samen met ouders gekeken naar alternatieven. Die zijn niet altijd (tijdig) beschikbaar en sommige ouders staan hier (nog) niet voor open. In enkele gevallen wordt het contract beëindigd en wordt een kind thuiszitter:

Figuur 1

Hoe gaat het met de ontwikkeling van kinderen op de opvang

“Zijn er echt bijzonderheden, dan gaan we altijd in overleg met de pedagogisch coach en ook met de unitmanager. Hoe kunnen we het kind zo goed mogelijk helpen? Door gesprekken aan te gaan met ouders. Door extra zorg te bieden. Het is niet altijd haalbaar, dat zeg ik heel eerlijk.”

Vragenlijst ouders - startmeting

Volgens de meeste ouders gaat het met hun kinderen goed op de opvang. Bijna alle kinderen (95%) voelen zich meestal of altijd veilig en op hun gemak op de opvang. Ze ontwikkelen zich op de opvang (heel) goed op sociaal-emotioneel vlak (77%), taal (69%), cijfers en rekenen (44%) en bewegen & tekenen (79%; zie figuur 1). Een deel van de ouders/verzorgers beoordeelt de ontwikkeling van hun kind als ‘neutraal’, ‘kan beter’ of zelfs ‘niet goed’ op de deze ontwikkelingsgebieden. Vooral bij cijfers en rekenen geven ze vaker een negatievere beoordeling.

Bijna driekwart van de ouders (72%) vindt dat hun kind geen extra ondersteuning nodig heeft op de opvang. Ongeveer 28% geeft aan dat er wel wat extra hulp gewenst is. Geen van de ouders geeft aan dat hun kind veel extra hulp nodig heeft. De genoemde aandachtsgebieden zijn:

- Taalontwikkeling (7x)
- Omgaan met andere kinderen (5x)
- Concentratie (5x)
- Gevoelens en emoties (3x)
- Cijfers en rekenen (2x)
- Bewegen en motoriek (0x)

Activiteiten observaties – startmeting

Bij de startmeting deden de stagiaires dertien activiteitenobservaties. De leeftijd van het focuskind liep

uiteen van 1 tot 6 jaar, met een gemiddelde van 3 jaar en 4 maanden. Vijf activiteiten waren gericht op taal, zeven op de sociaal-emotionele ontwikkeling en één op beide gebieden. In totaal vulden de stagiaires 87 ABC-schema's in (tabel 4). De meeste gedragingen hadden betrekking op taal (40 keer) en sociaal-emotioneel (57 keer). Ook gedrag rondom de motorische ontwikkeling (21 keer) en rekenontwikkeling (23 keer) kwam terug.

De gedragingen zijn beoordeeld in positief, neutraal of negatief. Van de gedragingen was gemiddeld 44% positief, 29% neutraal en 27% negatief. Per ontwikkelgebied valt op dat sociaal-emotioneel vaker negatief gedrag liet zien (39%), motoriek vaker neutraal (43%) en rekenen juist vaker positief (74%).

Positief gedrag bestond bijvoorbeeld uit kinderen die actief meededen, woorden herhaalden, enthousiast reageerden of een ander kind hielpen. Negatief gedrag werd vooral gezien bij onrust of frustratie, zoals weggijken, door de groep roepen of weigeren mee te doen aan de activiteit.

KIJK! – startmeting

Tabel 5 laat per ontwikkellijn zien hoeveel kinderen meer dan vier maanden achterlopen in hun ontwikkeling ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling bij kinderen. Op de meeste gebieden gaat het om ongeveer 1 op de 5 kinderen die zich minder snel ontwikkelt. Twee ontwikkellijnen vallen hoger uit, namelijk spraak-taalontwikkeling en tekenontwikkeling (ongeveer 1 op de 3).

Tabel 4

Gedragingen tijdens activiteitenobservaties uitgesplitst naar ontwikkeldomein

Ontwikkeldomein	Aantal gedragingen	Positief	%	Neutraal	%	Negatief	%
Taalontwikkeling	40	17	43%	13	33%	10	25%
Sociaal-emotioneel	57	21	37%	14	25%	22	39%
Motoriek	21	7	33%	9	43%	5	24%
Rekenen	23	17	74%	5	22%	1	4%
Totalen	141	62	44%	41	29%	38	27%

3.2 Pedagogisch professionals

Interviews pedagogisch professionals – startmeting

Pedagogisch professionals geven aan dat het leuk, maar ook zwaar kan zijn om kinderen met extra ondersteuningsbehoeften te hebben in de groep. Ze lopen er tegenaan dat ze niet altijd de juiste ondersteuning kunnen bieden en moeite hebben om hun aandacht goed te kunnen verdelen over alle kinderen.

“In een hele drukke groep is dat best lastig, omdat je eigenlijk best wel wat meer één op één met die bepaalde kinderen wil zitten. En dat gaat niet. En dat is soms best wel zwaar, want dan zie je toch een kindje waarvan je weet die heeft meer nodig, maar past eigenlijk niet helemaal in de groep.”

Steun van collega's is essentieel. De pedagogisch professionals overleggen met elkaar over activiteiten en thema's en zoeken samen naar oplossingen wanneer kinderen moeilijk meekomen in de groep. Indien nodig schakelen ze de pedagogisch coach, pedagoog of unitmanager in. Samen proberen ze het gedrag van kinderen te begrijpen en de juiste ondersteuning te organiseren. Wanneer gesprekken met ouders lastig zijn, sluiten collega's soms ook aan om ondersteuning te bieden.

De samenwerking verloopt beter wanneer professionals al langer met elkaar samenwerken, de teamsfeer goed is en er voldoende ervaring in het team aanwezig is. Het verloopt moeizamer wanneer vaste pedagogisch professionals niet op dezelfde dagen werken, er veel personele wisselingen zijn of wanneer de pedagogisch coach niet vaak genoeg langskomt. Pedagogisch professionals benadrukken dat extra handen in de groep erg welkom zijn. Ze zijn daarom blij met de komst van de stagiaires.

“Wij worden ondersteund, sowieso door elkaar, want we overleggen ook en als we iets vinden, kunnen we dat ook met elkaar bespreken. Voor de rest de pedagoog, de unitmanager, eventueel de locatie coördinator. Daar kunnen we alles bij kwijt en overleg gaan kijken.”

Pedagogisch professionals geven aan dat bepaalde vaardigheden hen helpen bij het werken met kinderen met extra ondersteuningsbehoeften. Ze noemen geduld, flexibiliteit, sociaal zijn en goed kunnen voorlezen. Ook het observeren van kinderen vinden ze belangrijk, zodat ze beter begrijpen wat kinderen nodig hebben.

“En we hebben nu een collega die doet BoekStart en dat is interactief een boek voorlezen. Zij moet ons daarin gaan begeleiden, dus uiteindelijk zullen wij daar ook beter gaan worden.”

Tabel 5

Aantal kinderen per ontwikkellijn met >4 maanden achterstand

Ontwikkeldomein	Ontwikkellijn	Aantal kinderen (N = 66)	Percentage
Sociaal- emotioneel	Omgaan met zichzelf	16	24%
	Omgaan met anderen	12	18%
	Zelfredzaamheid	13	20%
	Spelontwikkeling	13	20%
Taal	Spraak- en taalontwikkeling	24	36%
	Ontluikende geletterdheid	16	24%
Rekenen	Cognitieve ontwikkeling	15	23%
	Ontluikende gecijferdheid	14	21%
Motoriek	Grote motoriek	11	17%
	Kleine motoriek	13	20%
	Tekenontwikkeling	20	30%

Noot. Alleen de zes KDV-groepen van 2Onder Elkaar, Dak Kosmos en Dak Linnaeus zijn meegenomen. De vier BSO-groepen en drie KDV / POV-groepen van Dak Draaistraat ontbreken.

3.3 Ouders

Interviews pedagogisch professionals – startmeting

Ouders krijgen op verschillende momenten informatie over hoe het met hun kind en diens ontwikkeling gaat. Pedagogisch professionals vinden communicatie richting ouders belangrijk, omdat ouders een grote rol spelen in de ontwikkeling van hun kind. Bij het halen en brengen is er vaak een korte overdracht, waarin de dag en eventuele bijzonderheden worden besproken. Daarnaast zijn er een paar keer per jaar oudergesprekken, vaak op basis van KIJK! observaties, waarin meer tijd is om met elkaar in gesprek te gaan. Soms krijgen ouders ook een boekje of een thuisactiviteit mee om met hun kind te doen. Tot slot worden ouderavonden georganiseerd rond een opvoedthema, al is het vaak een uitdaging om hierbij veel ouders aanwezig te krijgen.

“Nou voor haal en breng momenten nemen wij altijd wel de tijd. Als een ouder het nodig heeft, zijn we altijd bereid voor een bespreking. Dat we even over het kind praten tijdens een oudergesprek. Die doen we sowieso een paar keer in een jaar. Maar voor extra ondersteuning, daar maken we ook tijd voor.”

Volgens pedagogisch professionals verschillen de behoeften van ouders van kinderen met extra ondersteuningsbehoeften sterk. Een deel van de ouders staat open voor extra hulp en is blij met praktische adviezen. Zij komen zelf met vragen over de opvoeding of ontwikkeling van hun kind. Pedagogisch professionals geven dan advies, bijvoorbeeld over zindelijkheid, taalstimulering of slaap. Als er meer hulp nodig is, staan deze ouders vaak open voor een gesprek of doorverwijzing naar externe hulp.

“Vaak zijn de ouders wat onzekerder. Ze vragen best wel veel, van 'Hoe kan je dit beter aanpakken', noem maar op. Dus gewoon echt pedagogisch adviezen vragen ze.”

Een ander deel van de ouders lijkt minder open te staan voor hulp en advies. Zij stellen geen vragen en gaan tijdens overdrachtsmomenten nauwelijks in op de ontwikkeling of het gedrag van hun kind. Ook als pedagogisch professionals signaleren dat een kind extra ondersteuning nodig heeft, herkennen ouders dit niet altijd of staan ze niet open voor een gesprek hierover. Externe hulp, zoals jeugdhulp of logopedie, wordt door een deel van de ouders afgehouden. Pedagogisch professionals geven aan dat schaamte en het gevoel gefaald te hebben hierbij een rol kunnen spelen.

“Sommige ouders zijn heel open van alle hulp is welkom. Ja, maar we hebben ook veel ouders die zoiets hebben van ja nee, dit herken ik absoluut niet. Thuis is het niet zo.”

Daarnaast hebben ouders soms zelf hulp nodig. Niet alle ouders spreken Nederlands, waardoor zij moeite hebben om de informatie vanuit de opvang goed te begrijpen.

Vragenlijst ouders - startmeting

Ouders zijn over het algemeen (zeer) tevreden over de ondersteuning die zij vanuit de opvang krijgen en geven aan geen verbeterpunten te hebben. Negen ouders deden wel suggesties voor verbetering. Deze hadden vooral betrekking op de communicatie tussen professionals en ouders, zoals duidelijkere overdracht en meer informatie over veranderingen. Daarnaast gaven ouders aan dat zij graag activiteiten zien waarbij ouders en kinderen elkaar kunnen ontmoeten, en dat zij meer stabiliteit in het team van professionals wensen.

3.4 Deelconclusie

De startmeting laat zien dat de belangrijkste ondersteuningsbehoeften liggen bij de taalontwikkeling en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Dit wordt bevestigd door ouders, pedagogisch professionals en de observaties. Kinderen hebben vooral extra hulp nodig bij taalbegrip, woordenschat en communicatie en bij het omgaan met emoties, regels en sociale interacties. Bij motorische en cognitieve ontwikkeling zijn de zorgen kleiner, al vraagt de tekenontwikkeling nog extra aandacht.

Pedagogisch professionals vinden het belangrijk dat kinderen zich veilig voelen en dat er een duidelijke dagindeling is. Ook plezier maken en spelen horen daarbij. Volgens hen helpt dit kinderen om zich goed te ontwikkelen, en ouders herkennen dat beeld.

Voor professionals zelf is het waardevol om kinderen met verschillende ondersteuningsbehoeften in de groep te

hebben, maar ook belastend. Zij merken dat sommige kinderen zoveel extra aandacht vragen dat het lastig is om ook genoeg tijd te hebben voor de rest van de groep. Om deze kinderen goed op te vangen in de reguliere kinderopvang (inclusieve kinderopvang) hebben ze steun van collega's nodig, extra hulp in de groep en kansen om hun vaardigheden te ontwikkelen. Tegelijkertijd geven ze aan dat inclusie grenzen heeft: als een kind heel veel begeleiding nodig heeft, is opvang in een reguliere groep niet altijd haalbaar.

Ouders zijn meestal tevreden over de opvang en de begeleiding van hun kind. Wel noemen enkele ouders dat de communicatie beter kan, bijvoorbeeld over overdracht en veranderingen. Ook valt op dat ouders volgens pedagogisch professionals verschillend omgaan met adviezen: sommige ouders vragen actief om tips en hulp, terwijl anderen signalen niet herkennen of er liever niet op ingaan.

4 Activiteiten voor inclusieve kinderopvang

Kennisnetwerk Jeugd Haaglanden | [Inclusieve kinderopvang](#)

In dit hoofdstuk beschrijven we welke activiteiten op de kinderopvang zijn ondernomen om de opvang inclusiever te maken. We onderscheiden drie onderdelen:

- 1 Reeds lopende activiteiten: Hier gaan we in op de activiteiten die al plaatsvonden voordat de stagiaires extra aanbod ontwikkelden. Dit baseren we op de interviews met de pedagogisch professionals, de ouder vragenlijsten en de observaties tijdens de startmeting.
- 2 Nieuwe activiteiten van stagiaires: Hier beschrijven we de aanvullende activiteiten die de stagiaires hebben opgezet. Deze volgen uit het ingevulde activiteitenplan en de observaties van de dagstructuur bij de eindmeting.
- 3 Evaluatie van de uitvoering: Tot slot gaan we in op de uitvoering van deze activiteiten. Dit doen we op basis van de projectgroep bijeenkomsten en de interviews met de pedagogisch professionals bij de eindmeting.

4.1 Reeds lopende activiteiten

Interviews pedagogisch professionals – startmeting

Pedagogisch professionals doen al veel om kinderen met extra ondersteuningsbehoeften te begeleiden. In de groepen wordt gewerkt met het VE-programma Uk en Puk, dat veel activiteiten biedt om de ontwikkeling van de kinderen te stimuleren. De dag start vaak in de kring en dan volgen verschillende spel- en knutselactiviteiten. Er is veel materiaal aanwezig en er wordt gewerkt met thema's die elke paar weken wisselen. Pedagogisch professionals observeren kinderen voortdurend en stemmen activiteiten en materialen af op hun niveau en interesses. Ze dagen kinderen uit om steeds een stap verder te zetten. Twee keer per jaar vullen de professionals van de KDV en POV de KIJK!-registratie in, die extra inzicht heeft in de ontwikkeling van kinderen. De uitkomsten worden ook met ouders besproken.

“Dus er wordt wel gewoon heel erg gekeken naar het kind. Waar heeft het kind behoefte aan, in plaats van het schema wat we volgen. Het is niet zo dat als jij een knutsel niet wilt doen, dat dat wel moet, want dat staat in het schema. Nee, zo werken wij niet.”

Pedagogisch professionals benadrukken het belang van voldoende aandacht geven aan kinderen die extra steun nodig hebben. Eén-op-één momenten zijn waardevol, ook al duren ze maar kort, omdat een kind dan echt de volle aandacht krijgt. Door de drukte in de groep is dit niet altijd mogelijk. Daarom zoeken professionals naar andere

manieren om kinderen steun en rust te bieden. Zo splitsen zij bijvoorbeeld de groep bij activiteiten of houden kinderen dichtbij zich, bijvoorbeeld op schoot, naast zich in de kring of door hun hand vast te houden.

“Afen toe gewoon even apart met ze zitten. Gewoon even kijken hoever en wat zij nodig hebben. Dus dat ondervind je als je samen met ze spelletjes doet en samen een boekje leest of iets. Daar kan je ook heel veel uithalen.”

Taalstimulering staat centraal: veel praten, liedjes zingen, dingen benoemen en herhalen. Kinderen worden gestimuleerd om zelf te praten of zich met gebaren duidelijk te maken. Daarnaast bieden de pedagogisch professionals kinderen ook structuur en grenzen. Dagen verlopen ongeveer hetzelfde, zodat kinderen weten wat er komt. In de kring wordt vaak het dagprogramma doorgenomen, soms met dagritmekaarten of pictogrammen. Regels, zoals niet rennen, worden positief toegepast en kinderen leren door activiteiten samen met pedagogisch professionals of oudere kinderen te doen. Tot slot zetten pedagogisch professionals creativiteit en humor in bij de begeleiding van de kinderen.

“We zijn een VVE groep, dus wij bieden echt heel veel aan qua taalontwikkeling. Dus denk aan het kringgesprek wat wij altijd doen s 'ochtends, daarin zingen we liedjes, we bespreken thema's. We geven het kind de kans om aan hun taalontwikkeling te kunnen werken en dat we ze daarin ook uit uitdagend. En eigenlijk zoveel mogelijk praten.”

Pedagogisch professionals werken daarnaast samen met externe organisaties om kinderen te ondersteunen. Scholen zijn een belangrijke partner: bij signalen over extra ondersteuningsbehoeften overleggen zij met de leerkracht, intern begeleider of schoolmaatschappelijk werker. Daarnaast is er samenwerking met de jeugdgezondheidszorg, de bibliotheek en Jeugdformaat. Jeugdformaat is op een van de locaties onderdeel van de 'stoeltjesgroep', waarbij een jeugdhulpverlener van Jeugdformaat een klein deel van de groep begeleidt. Soms krijgen kinderen ook één-op-één begeleiding van een jeugdhulporganisatie. Voor het inschakelen van externe hulp is altijd toestemming van ouders nodig.

“Toen is iemand van buitenaf gekomen. Die kwam dan twee keer per week twee uurtjes en dan ging ze met haar activiteiten doen met andere kinderen erbij, zodat zij leerde omgaan met die emoties.”

Volgens pedagogisch professionals betekent inclusieve kinderopvang dat kinderen met en zonder ondersteuningsbehoeften samen op de opvang zitten, mits er voldoende steun is om goed mee te draaien. Wanneer een kind te veel begeleiding nodig heeft, is dit niet altijd haalbaar, omdat de tijd, aandacht en expertise ontbreken. Inclusieve kinderopvang vraagt daarom om een aanbod dat goed aansluit bij de behoeften van kinderen, bijvoorbeeld extra bewegen of extra aandacht voor taal.

“Inclusieve kinderopvang is voor mij dat iedereen welkom is. Kinderen van regulier onderwijs, kinderen van speciaal onderwijs. Ja, en dat zijn ook precies de twee doelgroepen die bij ons binnen zijn.”

Om de opvang inclusiever te maken, noemen pedagogisch professionals meer ruimte voor individuele aandacht, bijvoorbeeld door extra handen in de groep, zoals stagiaires, jeugdhulpverleners of buurtsportcoaches. Ook kleinere of gemengde groepen kunnen helpen. Intern zien zij kansen in meer ondersteuning van pedagogisch coaches en minder administratieve druk. Extern noemen zij nauwere samenwerking met scholen en jeugdhulpverlening, zodat kennis en expertise beter benut worden. Daarnaast willen sommige pedagogisch professionals zich verder ontwikkelen in het uitvoeren van activiteiten en hebben ze behoefte aan extra materialen. Ook het beter betrekken van ouders wordt genoemd als aandachtspunt. Een aantal pedagogisch professionals vindt dat de huidige werkwijze al goed aansluit en dat er geen grote aanpassingen nodig zijn.

“Die extra handen, dat je daar gewoon wat meer ruimte in krijgt. Maar ja, dat is ook wel weer een kostenplaatje wat

niet altijd haalbaar is natuurlijk. Maar ja, daardoor zou je wel. Heb je wel gewoon wat meer bewegingsruimte met de kinderen die de extra aandacht nodig hebben, weet je dat daar gewoon iemand even voor kan gaan zitten.”

Vragenlijst ouders - startmeting

Ouders zien dat hun kinderen op de opvang veel verschillende activiteiten doen (zie figuur 2). Gemiddeld noemen zij 5,6 van de 7 voorgestelde activiteiten. Alleen *fantasiespel en toneelspel* wordt minder vaak genoemd (38%), terwijl de andere activiteiten tussen de 72% en 95% scoren.

De meeste ouders zijn tevreden over het activiteitenaanbod en hebben geen aanvullende wensen. Enkele ouders geven echter aan het volgende belangrijk te vinden:

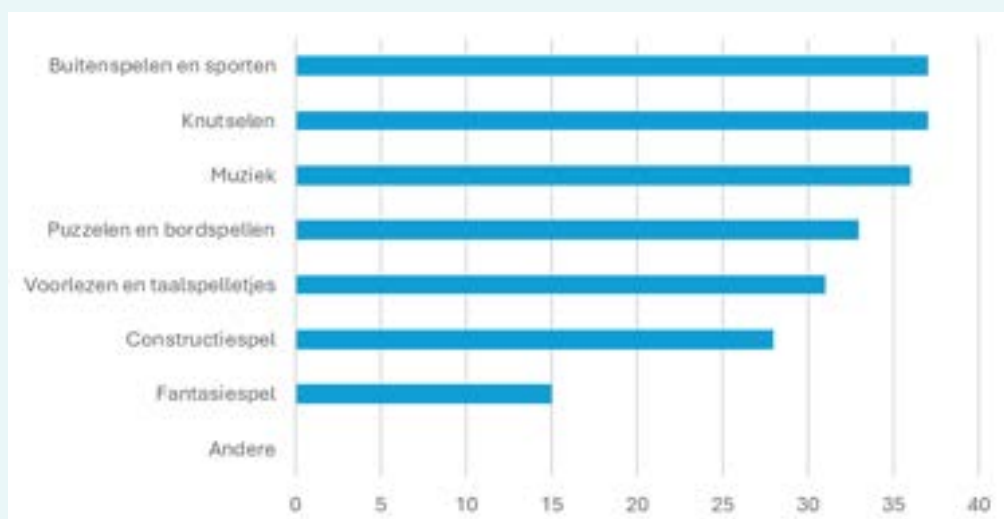
- Kinderen meer naar buiten gaan.
- Er meer ontwikkelingsgerichte activiteiten worden aangeboden, zoals taal, puzzelen, bewegen en sociaal-emotionele ontwikkeling.
- Er meer (één-op-één) aandacht is voor de kinderen.
- Er aandacht wordt besteed aan bijzondere dagen zoals, Moederdag en Vaderdag.

Ouders/verzorgers zien graag meer aandacht voor de ontwikkelingsgebieden waar hun kinderen ondersteuning nodig hebben. Zij noemen daarbij specifiek:

- Het inzetten van logopedie
- Extra pedagogisch professionals
- Twee ouders/verzorgers geven aan dat er al voldoende extra ondersteuning aanwezig is.

Figuur 2

Welke activiteiten worden er op de opvang ondernomen volgens ouders

Dagstructuur - startmeting

In tabel 6 staat de gemiddelde dagstructuur voor de drie type dagdelen:

- KDV/POV-ochtend
- KDV-middag
- BSO

De ochtenden starten met vrij spelen bij het binnenkomen. Vaak staan er materialen en speelgoed klaar voor kinderen. In enkele observaties was er ook een gestructureerde activiteit. Daarna volgt meestal de kring, waarin een onderwerp wordt besproken, de dag wordt doorgenomen en/of een boek wordt voorgelezen. Vervolgens is er een fruitmoment aan tafel, gevolgd door een groter tijdsblok waarin vaak meerdere activiteiten plaatsvinden, tot aan de

lunch. Daarna ruimen de kinderen op, spelen kort vrij en gaan vervolgens naar bed voor een dutje. In de middag op de KDV spelen kinderen die niet (meer) slapen of net wakker zijn eerst vrij. Zodra iedereen wakker is, eten de kinderen een snack aan tafel. De rest van de middag is er tijd om te spelen en worden er (gestructureerde) activiteiten aangeboden, tot het moment dat de kinderen opgehaald worden.

Op de BSO wordt er vooral vrij gespeeld. Soms zijn er georganiseerde speelactiviteiten, bijvoorbeeld buiten of in de gymzaal. Daarnaast is er een lunch- en/of snackmoment, afhankelijk van de dag.

Tabel 6

Gemiddelde dagstructuur per type groep en dagdeel

KDV / POV ochtend		KDV middag		BSO	
Tijd	Activiteit	Tijd	Activiteit	Tijd	Activiteit
7:30 – 9:30	Inloop, vrij spelen en eventueel een activiteit	12:30 – 14:30	Dutje en vrij spelen	12:00 – 12:30	Ophalen van school (woensdagen)
9:30 – 9:45	Kring	14:30 – 15:00	Vrij spelen	12:30 – 13:15	Lunch (woensdagen)
9:45 – 10:00	Fruitmoment	15:00 – 15:30	Snackmoment	13:15 – 15:30	Vrij spelen (woensdagen)
10:00 – 11:30	Vrij spelen en activiteiten	15:30 – 18:00	Vrij spelen, activiteiten en ophalen	15:00 – 15:30	Ophalen van school (andere dagen)
11:30 – 12:00	Lunch			15:30 – 16:00	Fruit- en/of snackmoment
12:00 – 12:30	Vrij spelen en ophalen (peuterspeelzaal) of klaar maken voor dutje (kdv)			16:00 – 18:00	Vrij spelen, activiteiten en ophalen

Het gemiddeld aantal activiteiten per dagdeel sluit aan bij de beschreven dagstructuur (tabel 7). In de ochtenden op het KDV / POV worden de meeste activiteiten uitgevoerd (gemiddeld 9,2 activiteiten), gevolgd door de middagen op het KDV (6,3) en de BSO (5). Vrij spelen kwam het vaakst voor, vaak in combinatie met andere type activiteiten.

Op het KDV en de POV vinden kring, buitenspelen en zingen/muziek vooral in de ochtend plaats. Zingen en muziek worden daarbij ingezet als overgang naar momenten zoals kring, opruimen en eten. Verder zijn de verschillende typen activiteiten redelijk verdeeld over de dagdelen. Op de BSO valt op dat sommige activiteiten nauwelijks voorkomen. Vrij spelen, buitenspelen, spelletjes en knutselen worden veel gedaan, maar kring, voorlezen, dansen en muziek, bouw- en constructiespel en fantasiespel nauwelijks.

4.2 Nieuwe activiteiten

Projectgroep bijeenkomsten

In de eerste bijeenkomst bespraken de stagiaires, op basis van de startmeting, welke extra activiteiten ze zouden uitvoeren. Hierbij maakten ze in overleg met de pedagogisch professionals een keuze voor activiteiten, waarbij ze rekening hielden met de ontwikkelingsgebieden waar extra aandacht nodig was.

Activiteitenplannen

De stagiaires hebben tijdens hun stage diverse activiteiten uitgevoerd die gericht waren op de vier ontwikkeldomeinen van KIJK!. Daarbij ontwikkelden zij activiteiten, die gericht waren op de ondersteuningsbehoeften uit de startmeting. Zo konden zij juist die ontwikkeling versterken waar extra aandacht voor nodig was. Uit tabel 8 blijkt dat vooral taal en sociaal-emotioneel veel aandacht kregen, gevolgd door activiteiten gericht op motoriek en in mindere mate rekenen/cognitief.

Binnen het sociaal-emotioneel gebied ontwikkelden stagiaires activiteiten die kinderen helpen bij het herkennen en uiten van emoties, samenwerken en het leren omgaan met regels. Voorbeelden hiervan zijn het spelen van emotiespel, activiteiten rondom 'nee' accepteren, omgaan met frustratie en het oefenen met beurtgedrag tijdens gezelschapsspellen.

Op het gebied van taal zijn verschillende speelse activiteiten ingezet om de woordenschat te vergroten en de uitspraak van klanken van kinderen te verbeteren. Dit werd onder andere gedaan via plaatjesbingo, rijmwoorden koppelen, ik zie ik zie wat jij niet ziet, en door interactief voor te lezen binnen thema's van de groep.

Tabel 7

Aantallen en type activiteiten startmeting

Activiteit	KDV / POV ochtend	KDV middag	BSO	Totaal
# dagdelen geobserveerd	N = 10	N = 8	N = 8	N = 26
Vrij spelen	22	15	12	49
Kring	8	1	0	9
Knutselen	8	3	6	17
Buiten spelen en sporten	10	4	10	24
Muziek	15	3	1	19
Voorlezen en taalspelletjes	9	7	0	16
Constructiespel	4	7	3	14
Puzzelen en bordspellen	3	4	8	15
Fantasiespel	13	7	0	20
Totaal	92	51	40	183
Gemiddeld per dagdeel	9,2	6,3	5	7

Voor de motorische ontwikkeling werden activiteiten ontwikkeld die zowel de grove als de fijne motoriek stimuleerden. Kinderen oefenden hun balans door te lopen over een touw, lint of balk, deden mee aan een estafette of werkten met stoepkrijt en tekenen.

Tabel 8

Aantal activiteiten naar ontwikkeldomein

Ontwikkeldomein	Totaal aantal activiteiten
Sociaal emotioneel	33
Taal	23
Cognitief	8
Motoriek	12

Ook het rekenen/cognitief gebied kwam aan bod, hoewel in mindere mate vergeleken met de andere ontwikkelingsgebieden. Hierbij werden activiteiten ontwikkeld zoals memory en kwartet om het geheugen en

logisch redeneren te stimuleren, maar ook spelvormen waarin kinderen getallen leerden koppelen aan hoeveelheden.

Dagstructuur - eindmeting

De dagstructuur bij de eindmeting was qua timing en indeling vergelijkbaar met de startmeting (tabel 9). De extra activiteiten die de stagiaires hebben geïntroduceerd vonden vooral plaats tijdens de momenten van vrij spelen en activiteiten.

- KDV/POV-ochtenden: zes activiteiten in het blok voor de kring, vier in het blok voor de lunch en drie tijdens de kring.
- KDV-middagen: drie activiteiten met de wakkere kinderen tijdens het dutje, één activiteit voor het snackmoment en twee erna.
- BSO: zeven activiteiten na het snackmoment, één ervoor en één tijdens het snackmoment.

Tabel 9

Overzicht dagstructuur met extra activiteiten bij eindmeting

KDV / POV ochtend			KDV middag			BSO		
Tijd	Activiteit	EA*	Tijd	Activiteit	EA*	Tijd	Activiteit	EA*
7:30 – 9:30	Inloop, vrij spelen en eventueel een activiteit	6	12:30 – 14:30	Dutje en vrij spelen	3	12:00 – 12:30	Ophalen van school (woensdagen)	0
9:30 – 9:45	Kring	3	14:30 – 15:00	Vrij spelen	1	12:30 – 13:15	Lunch (woensdagen)	0
9:45 – 10:00	Fruitmoment	0	15:00 – 15:30	Snackmoment	0	13:15 – 15:30	Vrij spelen (woensdagen)	1
10:00 – 11:30	Vrij spelen en activiteiten	4	15:30 – 18:00	Vrij spelen, activiteiten en ophalen	2	15:00 – 15:30	Ophalen van school (andere dagen)	0
11:30 – 12:00	Lunch	0				15:30 – 16:00	Fruit- en/of snackmoment	1
12:00 – 12:30	Vrij spelen en ophalen (peuterspeelzaal) of klaar maken voor dutje (kdv)	0				16:00 – 18:00	Vrij spelen, activiteiten en ophalen	7

Noot. * EA = Aantal extra activiteiten in dit tijdsblok tijdens de eindmeting.

In tabel 10 staat een overzicht van het aantal en type activiteiten bij de start- en de eindmeting, zodat deze vergeleken kunnen worden. Vanwege het grillige karakter van dagen op de opvang moeten de verschillen voorzichtig geïnterpreteerd worden. Het totaal aantal activiteiten per dagdeel is vergelijkbaar tussen beide metingen. De meeste activiteiten vonden plaats in de ochtenden (gemiddeld 9,2 bij de startmeting en 8,1 bij de eindmeting). In de middagen werden minder activiteiten uitgevoerd (5 tot 6,3), wat deels te verklaren is doordat er minder tijd beschikbaar was (zie tabel 9).

Qua type activiteiten zijn er verschillen zichtbaar tussen dagdelen en tussen de start- en eindmeting. Op het KDV en de POV werden kring, knutselen, muziek, en fantasiespel vooral in de ochtend gedaan. Muziek werd veel gebruikt als middel om de overgang naar momenten zoals kring, opruimen en eten soepel te laten verlopen. Andere activiteiten waren gelijkmatiger verdeeld over de ochtend en middag. Knutselen en puzzelen en bordspelen kwamen relatief weinig voor.

Op de BSO waren de verschillen groter. Vrij spelen, knutselen, buitenspelen en sporten, en puzzelen en bordspellen kwamen vaak voor, terwijl kring, voorlezen en taalspelletjes, muziek, constructiespel en fantasiespel nauwelijks werden uitgevoerd.

Tussen de start- en eindmeting zijn enkele activiteiten veranderd in hoe vaak deze zijn uitgevoerd. Vrij spelen, knutselen en muziek kwamen bij de eindmeting minder vaak voor, vooral in de ochtenden op het KDV en de POV. Daarentegen werden voorlezen en taalspelletjes, en constructiespel juist vaker geobserveerd. De toename in constructiespel is deels te verklaren doordat sommige ruimtes veranderden van 'doktershoek' (fantasiespel) naar 'bouwhoek' (constructiespel). Bij buitenspelen was er een toename in de middagen op het KDV, maar een afname op de BSO. Mogelijk droegen (seizoensgebonden) fluctuaties in het weer hieraan bij.

Tabel 10

Aantallen en typen activiteiten start- en eindmeting per dagdeel

	KDV / POV ochtend		KDV middag		BSO		Totaal	
# dagdelen geobserveerd	N = 10		N = 8		N = 8		N = 26	
Meetmoment	Start	Eind	Start	Eind	Start	Eind	Start	Eind
Vrij spelen	22	17	15	10	12	17	49	44
Kring	8	5	1	1	0	0	9	6
Knutselen	8	4	3	0	6	5	17	9
Buiten spelen en sporten	10	12	4	10	10	5	24	27
Muziek	15	10	3	2	1	0	19	12
Voorlezen en taalspelletjes	9	13	7	5	0	3	16	21
Constructiespel	4	11	7	9	3	4	14	24
Puzzelen en bordspellen	3	2	4	5	8	9	15	16
Fantasiespel	13	10	7	4	0	3	20	17
Totaal	92	84	51	46	40	46	183	176
Gemiddeld per dagdeel	9,2	8,1	6,3	5,8	5	5,8	7	6,8

Noot. Rode vakken geven een afname van vier of meer activiteiten weer tussen de start- en eindmeting; groene vakken geven een toename van vier of meer activiteiten weer.

4.3 Evaluatie van de uitvoering

Projectgroep bijeenkomsten

In de tweede bijeenkomst stond de uitvoering van de activiteiten centraal. Stagiaires gaven aan dat de activiteiten over het algemeen goed aansloten bij de kinderen, maar dat er ook knelpunten waren. Zo leek het soms lastig om activiteiten in te passen in de dagstructuur of om de aandacht van de kinderen vast te houden. Binnen de projectgroep werden hiervoor oplossingen besproken, zoals het aanbieden van kortere activiteiten of het werken met kleinere groepjes. Pedagogisch professionals gaven aan dat de extra inzet van stagiaires voor meer individuele aandacht voor kinderen zorgden en dat dit als waardevol werd ervaren.

De derde bijeenkomst vond plaats vlak voor de eindmeting en was gericht op de borging van de activiteiten. Stagiaires merkten dat de pedagogisch professionals sommige activiteiten hadden overgenomen, zoals taalactiviteiten of werken in kleine groepjes. Daarnaast werd besproken hoe goede overdracht en betrokkenheid van leidinggevenden konden bijdragen aan het voortzetten van deze activiteiten na afloop van de stage.

Interviews pedagogisch professionals – eindmeting

Pedagogisch professionals waren tevreden over de activiteitenplannen die zijn gemaakt. Ze sloten volgens hen goed aan bij de kinderen, waren realistisch en echt samen met het team gemaakt. Een enkeling had vooraf wel twijfels of het voldoende effect zou hebben.

“Ik vond dat gewoon heel goed. Weet je. En het was ook duidelijk. Ja, niet alleen voor ons, maar ook voor de kinderen.”

Over de uitvoering van de plannen zijn pedagogisch professionals ook tevreden. Dit zagen ze ten eerste aan het enthousiasme van de kinderen. Kinderen vonden de activiteiten leuk en kwamen enthousiast naar de stagiaires toe. Dit laat zien dat de kinderen zich ook veilig bij hen voelden. Ten tweede complimenteerden de pedagogisch professionals de vaardigheden van de stagiaires in de uitvoering. Zij waren respectvol en geduldig naar de kinderen. Activiteiten legden zij goed uit en stemden zij af op behoeften en interesses van de kinderen. Waar nodig pasten zij activiteiten of uitleg aan, als bleek dat iets toch minder goed aansloot of begrepen werd. Er was een duidelijke planning voor de groep en dus ook structuur voor de kinderen. Pedagogisch professionals waren daarnaast blij dat de stagiaires ook met andere dingen in de groep konden helpen. Ze waren echt onderdeel van het team.

“Ik zie dat de kinderen gewoon naar je toe komen. Ze weten gewoon dat jij gewoon er voor de kinderen bent. Je zag dat de kinderen het leuk vonden om de activiteiten te doen.”

Pedagogisch professionals noemden drie randvoorwaarden voor de uitvoering van de activiteiten. Ten eerste ruimte om met een klein groepje een activiteit te doen. Soms waren er aparte ruimtes beschikbaar naast de stamgroep of werd juist bewust gekozen om activiteiten in de groep te doen. Andere keren moesten stagiaires creatief zijn in het benutten van buitenruimte of hoeken in de ruimte. Ten tweede waren er voldoende spel- en knutselmateriaal aanwezig in de groepen. Enkele stagiaires hebben nog aanvullend materiaal gemaakt. Ten slotte was een goede planning belangrijk. Per groep werd nagedacht over wanneer bepaalde activiteiten uitgevoerd konden worden. Zo konden de pedagogisch professionals hier rekening mee houden voor hun dagplanning. Ook was het belangrijk om de aanwezigheid van de stagiaires tussen de groepen goed te plannen. De tijden waarop de kinderen aanwezig zijn verschillen tussen de dagopvang, peuterspeelzaal en buitenschoolse opvang. Bovendien zijn bepaalde tijden meer gewild, omdat dan de meeste tijd is om activiteiten te ondernemen. Waar nodig waren de stagiaires flexibel in de planning.

“Ook paste de activiteiten prima in het dagstructuur. Het kan zijn dat wij soms vergaten dat jij een activiteit ging doen met de kinderen, maar dan paste jij je aan. Als we bijvoorbeeld de kinderen al aangekleed hadden om naar buiten te gaan en dat jij dan binnenkwam met dat je een activiteit ging doen, dan kon jij je makkelijk aanpassen en dan buiten de activiteit uitvoeren. Ja dat was wel heel fijn.”

4.4 Deelconclusie

Voordat de stagiaires aan de slag gingen in de groepen, werden al veel activiteiten gedaan. Op het KDV en de POV werden meer verschillende activiteiten gedaan dan op de BSO. Vooral in de ochtenden is daar veel tijd voor. Kinderen krijgen dan activiteiten zoals de kring, taal, buitenspelen en knutselen. Op de BSO ligt de nadruk vooral op vrij spelen en

een paar vaste activiteiten. Ouders zijn meestal tevreden over het aanbod, maar sommige ouders vinden het belangrijk dat er meer persoonlijk aandacht komt, dat kinderen vaker naar buiten gaan en dat er extra activiteiten komen waarbij kinderen extra ondersteuning nodig hebben.

De stagiaires hebben tijdens hun stage extra activiteiten ontworpen en uitgevoerd die goed aansloten bij de ondersteuningsbehoeften. Daarbij lag de nadruk op taal en sociaal-emotioneel, maar er waren ook activiteiten voor motoriek en in mindere mate voor rekenen en cijfers. De activiteiten werden vooral gedaan tijdens vrij spelen en in kleine groepjes, waardoor er meer rust en aandacht voor de kinderen was. Pedagogisch professionals gaven aan dat dit hen hielp en dat de extra inzet van stagiaires echt iets toevoegde. Het aantal activiteiten per dagdeel is ongeveer gelijk gebleven vergeleken met de start. Wel zijn er verschuivingen. Er werd vaker voorgelezen, taalspelletjes gedaan en constructiespel aangeboden. Tegelijkertijd is er wat minder vrij spelen, knutselen en muziek gedaan. Dit laat zien dat de inhoud van de activiteiten veranderde, met meer aandacht voor taal en sociaal-emotionele ontwikkeling.

Zowel de stagiaires als pedagogisch professionals waren tevreden over de uitvoering van de activiteiten. De kinderen waren blij om hieraan deel te nemen en de stagiaires waren goed in staat aan te sluiten op hun behoeften. Belangrijke randvoorwaarden hiervoor waren de mogelijkheid om met kleine groepen een activiteit te doen, zodat er voldoende aandacht is voor de kinderen. Daarnaast zijn voldoende spelmaterialen en een goede planning in de groep en tussen de groepen belangrijke randvoorwaarden. Pedagogisch professionals waardeerden het bovendien dat de stagiaires niet alleen activiteiten uitvoerden, maar ook op andere momenten in de groep hielpen.

5 Meerwaarde van de nieuwe activiteiten

Kennisnetwerk Jeugd Haaglanden | Inklusieve kinderopvang

In dit hoofdstuk beschrijven we de meerwaarde die pedagogisch professionals, stagiaires en ouders ervaren in de uitgevoerde activiteiten. Dit doen we op basis van de eindmeting en de laatste bijeenkomst van de projectgroep.

5.1 Kinderen

Interviews pedagogisch professionals – eindmeting

Pedagogisch professionals zagen dat veel kinderen zich hadden ontwikkeld op het gebied van taal en sociaal-emotionele vaardigheden door de extra activiteiten. Zij merkten dat kinderen meer woorden kenden, vaker spraken en beter articuleerden. Kinderen werden zelfverzekerder en voelden zich veiliger in de groep. Door positieve interacties speelden kinderen vaker met elkaar, ook kinderen die dit eerst niet deden. De ontwikkeling van taalvaardigheden en de sociaal-emotionele vaardigheden versterkten elkaar. Kinderen konden beter verwoorden als hen iets dwars zat, hun grenzen aangeven of om hulp vragen.

Naast deze ontwikkelingen noemden pedagogisch professionals dat kinderen enthousiast waren over de activiteiten en zich in brede zin verder ontwikkelden, bijvoorbeeld klaar zijn voor school en zindelijkheid.

“Pak bijvoorbeeld L. Die probeert toch, niet altijd, maar duidelijker te verwoorden wat hem dwars zit. Ja dat is wel belangrijk, want zijn emoties zitten hem ook verschrikkelijk in de weg. Jij [stagiaire] hebt echt wel zo een hoop bijgedragen hoor.”

Niet bij alle kinderen hadden de activiteiten en de inzet van de stagiaires effect. Voor sommige kinderen warende ondersteuningsvragen intensiever of duurde de stage van de stagiaires te kort om verschil te maken.

“Ik denk bij deze twee hebben wij ons niet gerealiseerd. De mate van. Ja, hoe moet je dat nou zeggen? Ja, maar de meervoudige problematiek zeg maar, die speelt bij deze twee kinderen. Dat dat een te korte periode is om echt veel effect op te hebben.”

De stagiaires zorgden voor meer rust in de groep, doordat zij kinderen meenamen van de groep en een extra paar handen waren in de groep. Hoewel dit niet leidde tot een andere plek van individuele kinderen binnen de groep, merkten pedagogisch professionals wel dat kinderen meer met elkaar samenspeelden. Ook kwamen meer activiteiten

beschikbaar, al wilden kinderen vaak het liefst met de stagiaire mee.

“Alle kinderen spelen met iedereen. Maar er zijn ook kinderen die gewoon een beetje een voorkeur hebben. Dat geeft ook niet he. Dus dan gaan we ook groepjes maken. Dat zorgt voor de rust zeg maar in de groep en dat kinderen met andere kinderen leren spelen.”

De pedagogisch professionals schreven deze effecten vooral toe aan de inzet van de stagiaires. De extra, en vaak de één-op-één aandacht, vonden zij van grote waarde, evenals de specifieke activiteiten die de stagiaires hadden uitgekozen.

Vragenlijst ouders – eindmeting

De eindmeting is ingevuld door acht ouders, van wie de meeste kinderen in de leeftijd 2 tot 3 jaar waren. Vijf ouders hebben een migratieachtergrond, waarvan vier een niet-westerse.

Alle ouders waren op de hoogte van de aanwezigheid van een stagiaire in de groep van hun kind. Terugkijkend op de periode waarin de stagiaires in de groepen waren, gaven ouders aan geen verschil te zien in hoe veilig of op zijn/haar gemak hun kind zich voelde. Slechts één ouder heeft gemerkt dat de stagiaire extra activiteiten uitvoerde in de groep. Deze ouder zag 3 á 4 keer per maand activiteiten langskomen en gaf aan dat dit 3 á 4 verschillende soorten activiteiten betrof. Volgens deze ouder waren de activiteiten op alle ontwikkelingsgebieden van toepassing, sloten ze goed aan bij het kind en droegen ze in enige mate bij aan de ontwikkeling.

Activiteiten observaties – eindmeting

Bij de eindmeting hebben de stagiaires opnieuw dertien activiteitenobservaties uitgevoerd, ditmaal bij activiteiten die zij zelf in de groep hebben geïntroduceerd. De leeftijd van de focuskinderen varieerde van 2 tot 6 jaar, met een gemiddelde van 3 jaar en 5 maanden. Vijf activiteiten waren gericht op taalontwikkeling en acht op de sociaal-emotionele ontwikkeling. In tabel 11 zijn de observaties van de start- en eindmeting naast elkaar weergegeven, zodat voorzichtig een vergelijking kan worden gemaakt.

De stagiaires hebben bij de eindmeting in totaal 84 ABC-schema's ingevuld. Daarbij is vooral gedrag geobserveerd binnen de ontwikkelgebieden taal (47 keer) en sociaal-emotioneel (56 keer), aangevuld met gedragingen rondom motoriek (16 keer) en rekenen (26 keer). Per gedraging is

beoordeeld of dit positief, neutraal of negatief was. Gemiddeld werd 53% positief gecodeerd, 27% neutraal en 20% negatief. Per ontwikkeldomein verschilden de positieve en negatieve gedragingen. Bij taalontwikkeling werd meer positief gedrag waargenomen dan gemiddeld (74%). De sociaal-emotionele ontwikkeling liet daarentegen een minder gunstig beeld zien: er werd minder positief gedrag geregistreerd (39%) en juist meer negatief gedrag (38%). Bij de motorische ontwikkeling viel op dat relatief veel neutraal gedrag werd geobserveerd (50%), terwijl positief gedrag lager uitviel (38%).

Om te kijken of er veranderingen in gedrag is tussen de start- en eindmeting, zijn de percentages in tabel 11 naast elkaar gezet. Aangezien deels andere kinderen zijn geobserveerd en bij andere activiteiten, dient deze vergelijking voorzichtig geïnterpreteerd te worden als mogelijke trends. Het totaal aantal geobserveerde gedragingen is grotendeels vergelijkbaar bij beide metingen. Ook de percentages positief, neutraal en negatief gedrag zijn over het geheel genomen gelijk. Bij twee ontwikkelgebieden zijn er verschuivingen zichtbaar. Bij taalontwikkeling is sprake van een toename in positief en een afname in negatief gedrag. Bij rekenen is een daarentegen een afname van positief gedrag te zien.

5.2 Pedagogisch professionals

Interviews pedagogisch professionals – eindmeting

Pedagogisch professionals waren blij met de aanwezigheid van de stagiaires en gaven aan nieuwe inzichten te hebben opgedaan. De stagiaires observeerden zowel de kinderen als het handelen van de pedagogisch professionals en koppelden hun bevindingen terug. Ook deden zij suggesties

voor alternatieve benaderingswijzen. Dit hielp de pedagogisch professionals om uit vaste routines en denkwijzen te stappen. Daarnaast zorgden de stagiaires ervoor dat pedagogisch professionals meer tijd hadden voor verschillende werkzaamheden. Zo ontstond er meer rust in de groep om meer met kinderen te spelen, in gesprek te gaan met ouders of administratieve taken bij te houden.

“We hadden meer tijd voor andere kinderen. Meer tijd om echt te gaan spelen met ze. Ook meer tijd voor bepaalde administratieve dingen. Het gaf ook veel rust voor ons, want soms nam je ook kinderen even apart die alleen maar negatieve aandacht vragen, en dan zijn zowel wij als de kinderen even uit die negatieve sfeer. En dan komen ze ook op een andere manier terug. Heel fijn was dat.”

De inzet van de stagiaires inspireerde pedagogisch professionals tot nieuwe activiteiten en werkvormen. Zij willen bijvoorbeeld vasthouden aan het werken in kleine groepen en vaker één-op-één aandacht bieden, omdat zij de meerwaarde hiervan zagen. Ook willen ze structureel meer buitenspel en spelmomenten inplannen.

“Het zorgt er bij mij voor dat ik denk van oh, wij moeten hier toch een beetje mee verder gaan. En dan inderdaad, dan pakken we gewoon die kleine groep en anders gaat er gewoon eentje met drie naar boven. Maar niet met de helft, want de helft is te veel.”

Wat volgens pedagogisch professionals in de pilot weinig aandacht had, was de samenwerking met externe partijen (en ouders, zie volgende paragraaf). De stagiaires richtten zich vooral op de kinderen, de groep en de pedagogisch professionals zelf.

Tabel 11

Gedragingen kind tijdens activiteitenobservaties uitgesplitst naar ontwikkeldomein

Ontwikkeldomein	Aantal gedragingen		Positief				Neutraal				Negatief			
	Start	Eind	Start	Eind	Start	Eind	Start	Eind	Start	Eind	Start	Eind	Start	Eind
Taalontwikkeling	40	47	17	43%	35	74%	13	33%	10	21%	10	25%	2	4%
Sociaal-emotioneel	57	56	21	37%	22	39%	14	25%	13	23%	22	39%	21	38%
Motoriek	21	16	7	33%	6	38%	9	43%	8	50%	5	24%	2	13%
Rekenen	23	26	17	74%	14	54%	5	22%	8	31%	1	4%	4	15%
Totalen	141	145	62	44%	77	53%	41	29%	39	27%	38	27%	29	20%

Noot. Rode vakken geven een negatieve verschuiving van 20% of meer weer tussen de start- en eindmeting; groene vakken geven een positieve verschuiving van 20% of meer weer.

5.3 Ouders

Interviews pedagogisch professionals – eindmeting

Volgens pedagogisch professionals waren de effecten van de pilot op de ouders beperkt. Ouders werden weinig gesproken over de activiteiten; slechts enkele keren zijn berichten via de ouderapp verstuurd. Pedagogisch professionals gaven aan dat het in het algemeen lastig is om ouders te betrekken bij de opvang. Dit heeft onder andere te maken met taalbarrières en met de manier waarop ouders de opvang zien: vooral als plek om te spelen en op te passen, en minder als plek voor ontwikkeling.

Op enkele groepen waren ouders van kinderen die extra aandacht kregen wel actiever betrokken. In die gevallen werden observaties van het kind meegenomen in gesprekken met ouders. Een ouder merkte daarbij op dat zij vooruitgang zag in de taalontwikkeling van haar kind.

“Fijn dat je d'r bent en dat je ook uh kon kijken wat een kind nodig heeft bijvoorbeeld bepaalde kinderen. Mm en daaruit zijn een aantal dingen gekomen wat we met moeder konden bespreken van hoe doe jij thuis, wat doe je thuis? En dat kon het ook meegenomen worden eigenlijk in dat gesprek.”

Vragenlijst ouders – eindmeting

De meeste ouders gaven aan zich niet goed betrokken te hebben gevoeld bij de extra activiteiten van de stagiaires (vier keer neutraal en twee keer slecht betrokken). Twee ouders voelden zich (zeer) goed betrokken. Dit kwam ook terug in de waardering van de werkwijze met de stagiaire: gemiddeld werd dit beoordeeld met 3,4 van de 5 sterren (één keer 5 sterren, vier keer 4 sterren en drie keer 2 sterren). In het opmerkingenveld gaven enkele ouders aan dat er geen communicatie met hen plaatsgevonden had over de extra activiteiten van hun kind.

5.4 Deelconclusie

De inzet van stagiaires heeft meerwaarde gehad, vooral voor kinderen en pedagogisch professionals. Stagiaires konden kinderen meer (individuele) aandacht geven en ontwikkelingsgerichte activiteiten met hen ondernemen. Bij kinderen was vooral vooruitgang zichtbaar in de taalontwikkeling: er werd meer positief gedrag waargenomen en kinderen wisten zich beter uit te drukken. Op sociaal-emotioneel gebied waren pedagogisch professionals positiever dan uit de observaties bleek, waarbij de observaties mogelijk een onvolledig beeld geven. Pedagogisch professionals zagen meer samenspel en betere

emotionele vaardigheden, terwijl in de observaties nauwelijks verandering zichtbaar was in negatief gedrag, wat mogelijk een onvolledig beeld geeft. Bij rekenen werd in de observaties een duidelijke afname van positief gedrag gezien, terwijl dit ontwikkelingsdomein door pedagogisch professionals niet besproken is (evenals de motorische ontwikkeling). De kinderen die geobserveerd zijn, representeren mogelijk niet de hele groep. Concluderend zien we dat taalgerichte activiteiten goed aansloegen, sociaal-emotionele activiteiten mogelijk ook, terwijl andere ontwikkelgebieden nog versterking vragen.

Voor pedagogisch professionals zorgden de stagiaires voor meer rust en ruimte in de groep. Hierdoor was er tijd om meer met kinderen te spelen, met ouders in gesprek te gaan en administratieve taken bij te werken. Daarnaast leverden de observaties en suggesties van stagiaires nieuwe inzichten op. Professionals werden hierdoor gestimuleerd om meer te werken met kleine groepen, vaker één-op-één aandacht te geven en meer buitenspel in te zetten. De meeste pedagogisch professionals zijn van mening dat de doelen van de pilot zijn behaald.

Daarentegen bleef de betrokkenheid van ouders beperkt. Veel ouders voelden zich onvoldoende geïnformeerd over de extra activiteiten, wat zich vertaalde in een lagere tevredenheid. Ook de samenwerking met externe partijen kreeg in deze pilot weinig aandacht.

6 Discussie en conclusie

Kennisnetwerk Jeugd Haaglanden | [Inclusieve kinderopvang](#)

De onderzoeksvraag was: "Wat is de ervaren meerwaarde van de activiteiten die de stagiaires organiseren om inclusieve kinderopvang te realiseren?"

Op basis van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat de inzet van stagiaires een duidelijke meerwaarde heeft gehad voor zowel kinderen als pedagogisch professionals. De stagiaires brachten extra tijd, rust en aandacht in de groepen. Kinderen kregen meer ontwikkelingsgerichte activiteiten aangeboden, afgestemd op hun behoeften. Vooral op het gebied van taalontwikkeling werden positieve effecten gezien door de pedagogisch professionals en in de observaties: kinderen kenden meer woorden, spraken vaker en durfden zich beter te uiten. Ook sociaal-emotioneel lieten kinderen groei zien. Pedagogisch professionals merkten dat kinderen zelfverzekender werden en vaker samen speelden.

Voor de professionals zorgde de aanwezigheid van stagiaires voor meer rust in de groep. Zij hadden meer ruimte om met kinderen te spelen, contact te onderhouden met ouders en administratieve taken uit te voeren. Daarnaast brachten de stagiaires nieuwe ideeën mee, zoals het werken in kleine groepjes, het geven van één-op-één aandacht en het vaker buitenspelen. Deze werkwijzen sluiten aan bij wat eerder onderzoek laat zien: persoonlijke aandacht en kleine groepen dragen sterk bij aan een veilige en stimulerende leeromgeving voor jonge kinderen^{7,8}. Tegelijkertijd laat de pilot ook zien waar nog kansen liggen. Ouders voelden zich beperkt betrokken bij de extra activiteiten en wisten vaak niet wat er met hun kind werd gedaan. Dat is een gemiste kans, omdat kinderen meer profiteren als ouders weten wat er in de opvang gebeurt en dit thuis kunnen ondersteunen¹. Betere oudercommunicatie kan de effecten van ontwikkelingsgerichte activiteiten versterken.

Daarnaast is samenwerking met externe organisaties binnen deze pilot nauwelijks van de grond gekomen. De focus lag vooral op wat er binnen de kinderopvang zelf mogelijk was. Juist het actiever betrekken van netwerkpartners, zoals scholen, buurtsportcoaches, bibliotheken, welzijnswerk en jeugdhulp, kan helpen om kinderen extra kansen te bieden en de expertise van professionals en stagiaires te verrijken.

Door deze verbindingen te versterken, ontstaat er een breder en inclusiever aanbod voor kinderen.

De pilot roept de vraag op of extra activiteiten alleen voldoende zijn om inclusieve kinderopvang te realiseren. Het vraagt veel van professionals om alle kinderen de juiste aandacht te geven. Scholing, intervisie en blijvende ondersteuning zijn nodig om dit structureel vol te houden. Als blijkt dat structureel extra handen nodig zijn, kan dat een signaal zijn dat de groepen te zwaar belast zijn. Dat vraagt om overleg met de gemeente over extra ondersteuning of middelen.

Tot slot hebben wij in dit onderzoek geen onderscheid gemaakt in kinderen die geen extra ondersteuning nodig hebben, kinderen die een steuntje in de rug kunnen gebruiken en kinderen die eigenlijk specialistische opvang nodig hebben. Dat onderscheid komt vanuit beleid², maar in de praktijk is dat onderscheid niet altijd zo helder te maken. Pedagogisch professionals denken niet in categorieën, maar kijken gewoon naar wat een kind op dat moment nodig heeft. Inclusieve kinderopvang gaat juist over meebewegen met wat elk kind nodig heeft, niet over indelen in hokjes. Het beleidsmatige onderscheid kan helpen om te zorgen dat iedereen dezelfde taal spreekt en geeft kaders voor het organiseren van ondersteuning, maar sluit niet altijd aan bij hoe het in de groep echt gaat. Het is goed om verder te kijken hoe beleid en praktijk beter op elkaar kunnen aansluiten, zodat de ondersteuning echt past bij de kinderen in de groep. De bruikbaarheid van dit onderscheid, zowel in beleid, praktijk als onderzoek, vraagt daarom om verdere uitwerking.

6.1 Beperkingen van het onderzoek

Bij de interpretatie van de resultaten is het belangrijk om rekening te houden met enkele beperkingen:

- *Geen vergelijkingsgroep:* Er is geen groep zonder stagiaires gevolgd. Daardoor is het lastig te bepalen in hoeverre de ontwikkelingen bij kinderen te danken zijn aan de inzet van stagiaires of aan natuurlijke groei. De inschattingen van de pedagogisch professionals, die met veel verschillende kinderen hebben gewerkt, spelen daarom voor ons een belangrijke rol.

7 Fukkink, R., & Boogaard, M. (2020). Pedagogical quality of after-school care: Relaxation and/or enrichment? Children and Youth Services Review, 112, 104903. <https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2020.104903>.

8 Slot, P. (2018). Structural characteristics and process quality in early childhood education and care: A literature review. OECD Education Working Papers, No. 176, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/edaf3793-en>

- *Niet overal dezelfde kinderen en professionals:* Bij de start- en eindmeting zijn niet overal dezelfde kinderen geobserveerd en niet altijd dezelfde pedagogisch professionals geïnterviewd. Hierdoor kunnen verschillen samenhangen met wie er op dat moment betrokken was. Ook de activiteitenobservaties, die afhankelijk zijn van de momenten die stagiaires zelf kozen om vast te leggen, moeten daarom met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Daarbij is het belangrijk om te benoemen dat de observaties door dezelfde stagiaires zijn uitgevoerd en dus niet onafhankelijk waren; er is bijvoorbeeld niet op een andere locatie door een andere stagiaire geobserveerd. Dit alles maakt dat de uitkomsten met enige terughoudendheid moeten worden gelezen en vormt een belangrijke beperking van het onderzoek. .
- *Onvolledige data:* Eén stagiaire leverde wegens omstandigheden haar interviews niet aan, waardoor er bij de eindmeting minder input van professionals is meegenomen. Ook vulden door technische problemen slechts acht ouders de eindvragenlijst in, waardoor hun perspectief beperkt vertegenwoordigd is.
- *Kwantificering van kwalitatieve data:* Sommige resultaten zijn in percentages weergegeven, terwijl de pilot vooral kwalitatief bedoeld was. De cijfers geven richting, maar zijn niet geschikt voor harde conclusies.
- *Weinig aandacht voor ouders:* Zowel in het onderzoek als in de uitvoering van de pilot is weinig stilgestaan bij de behoeften van ouders, terwijl hun betrokkenheid belangrijk is voor het succes van inclusieve opvang.
- *Investeren in deskundigheid:* voor inclusieve kinderopvang is meer nodig dan alleen extra activiteiten. Pedagogisch professionals dienen kinderen goed te observeren, aan te sluiten bij hun ontwikkeling en goed in contact te treden met ouders. Daarvoor is blijvende scholing en ondersteuning nodig. Training en intervisie kunnen pedagogisch professionals helpen om goed om te gaan met verschillen in de groep en gericht te blijven werken aan inclusieve opvang.
- *Reflecteren op personele bezetting:* als blijkt dat structureel extra handen nodig zijn om rust en aandacht in de groep te behouden, is dit een teken dat de huidige bezetting niet toereikend is voor de zwaarte van de doelgroep. Kinderopvangorganisaties kunnen dit signaal terugkoppelen aan de gemeente om structurele ondersteuning te bespreken.
- *Betrekken van ouders:* ouders moeten beter geïnformeerd en actief betrokken worden. Dit kan via duidelijke communicatie (bijvoorbeeld nieuwsbrieven, ouder-app of oudergesprekken) en door hen thuis kleine, leuke opdrachten te laten doen die aansluiten op de activiteiten in de opvang. Zo versterken opvang en thuis elkaar.
- *Samenwerking met andere organisaties:* door samen te werken met bijvoorbeeld buurtsportcoaches en bibliotheken kan het aanbod voor kinderen breder en rijker worden. Ook kunnen deze partners de professionals inspireren met nieuwe ideeën en methoden.
- *Vervolgonderzoek:* een vervolgonderzoek zou gebruik kunnen maken van een vergelijkingsgroep en dezelfde kinderen over een langere periode volgen. Zo wordt duidelijker of de effecten van inzet van stagiaires blijvend zijn.

Ondanks deze beperkingen geven de resultaten een duidelijk beeld: stagiaires hebben een waardevolle bijdrage geleverd aan een inclusievere kinderopvang, maar verdere stappen zijn nodig om een dit waar te maken.

6.2 Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- *Vasthouden van succesvolle werkwijzen:* de werkwijzen die door stagiaires zijn ingezet, werken in kleine groepjes, één-op-één aandacht en meer ontwikkelingsgerichte activiteiten, verdienen een vaste plek in de dagelijkse praktijk. Teams kunnen dit borgen door regelmatig stil te staan bij de aanpak in teamvergaderingen en interviews met de (VE-) coach.

Januari 2026

© 2026 De Haagse Hogeschool

De Haagse Hogeschool
Johanna Westerdijkplein 75
2521 EH Den Haag
dehaagsehogeschool.nl
kennisnetwerkjeugdhaaglanden.nl

Auteurs

Anne Steenbakkers

Zeliha Erdal

Rob Gilsing

Uitgever

De Haagse Hogeschool

Foto omslag

Shutterstock

Vormgeving

Gabriëlle Thijsen

ISBN: 9798083598611

Pilot inclusieve kinderopvang in laak

Bijlagen bij het onderzoeksrapport

**Anne Steenbakkers
Zeliha Erdal
Rob Gilsing**

Met dank aan:
Tashera Chanchal
Jitta van Eijk
Alysha IJzendoorn
Roos van Zijl

Kennisnetwerk
Jeugd Haaglanden

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

DE HAAGSE HOGESCHOOL

Januari 2026

© 2026 De Haagse Hogeschool

De Haagse Hogeschool
Johanna Westerdijkplein 75
2521 EH Den Haag
www.dehaagsehogeschool.nl
www.kennisnetwerkjeugdhaaglanden.nl

Auteurs

Anne Steenbakkers
Zeliha Erdal
Rob Gilsing

Uitgever

De Haagse Hogeschool

Foto omslag

Shutterstock

Vormgeving

Gabriëlle Thijsen

ISBN onderzoeksrapport: 9798083598611

Bijlagen	4
Bijlage I. Interviewleidraden professionals	4
Startmeting	4
Eindmeting	4
Bijlage II. Vragenlijsten ouders	7
Startmeting	7
Eindmeting	8
Bijlage III. Observatie dagstructuur	11
Bijlage IV. Activiteitenobservatie	11
Bijlage V. Formulieren projectgroep	12
Activiteitenplan	12
Tussenevaluatie	12

Bijlage I. Interviewleidraden professionals

Startmeting

Ervaringen

- Kun je kort je rol binnen de kinderopvang beschrijven?
- Wat betekent inclusieve kinderopvang voor jou?
- Kun je een voorbeeld geven van hoe inclusie in jouw groep(en) vorm krijgt?
 - *Hoe werk je hierin samen met pedagogisch professionals, pedagogisch coaches, VE-coaches, of andere specialisten?*

Ondersteuningsbehoeften

- Welke kenmerken en behoeften zie je vaak bij kinderen die extra ondersteuning nodig hebben?
 - *Kun je een concreet voorbeeld geven?*
 - *Hoe signaleer je dat een kind extra ondersteuning nodig heeft?*
- Welke ondersteuning is er binnen jouw opvanglocatie om deze kinderen te begeleiden?
- Hoe ga je om met verschillen in ontwikkelingsniveaus binnen je groep?
- Kun je een voorbeeld geven van een situatie waarin je creatief moest zijn om een kind goed te ondersteunen?
- Hoe ervaar je het werken met kinderen die extra ondersteuning nodig hebben?
- Hoe wordt jouw team ondersteund bij het werken met inclusieve groepen?
 - *Waar zie je ruimte voor verbetering?*

Activiteiten en materialen

- Welke activiteiten bied je momenteel aan voor kinderen met extra ondersteuningsbehoeften?
- *Hoe bepaal je of deze activiteiten aansluiten bij de behoeften van kinderen?*
 - *Kun je een voorbeeld noemen?*
- Welke hulpmiddelen of materialen gebruik je om activiteiten toegankelijker te maken
 - *Wat werkt goed of zou beter kunnen?*
- Zijn er activiteiten die je graag zou willen toevoegen om beter aan de behoeften van deze kinderen te voldoen?
 - *Wat heb je nodig om dit mogelijk te maken*

Ondersteuning ouders

- Welke kenmerken en behoeften zie je vaak bij de ouders van de kinderen die extra ondersteuning nodig hebben?
- Welke ondersteuning wordt er aan ouders gegeven vanuit de opvang?
- Wat zou er aanvullend nodig zijn om ouders goed te ondersteunen?

Samenwerking en toekomstige verbeteringen

- Hoe ervaar je de samenwerking met collega's en andere professionals bij het ondersteunen van kinderen met extra behoeften?
 - *Wat gaat goed en wat kan beter?*
- Wat is er volgens jou nodig om de kwaliteit van inclusieve kinderopvang verder te verbeteren?

Afsluiting

- Wil je nog iets toevoegen wat we niet besproken hebben?
- Heel erg bedankt voor je tijd en input!

Eindmeting

Uitvoering activiteiten

- Wat vond je van de plannen die we aan het begin hadden gemaakt voor de activiteiten? (*dus voordat ze plannen uitgevoerd werden*)
 - Sloot dit goed aan bij wat uit het startbeeld kwam? (het interview met de PM'er, de vragenlijst aan de ouders en de observaties)

- Hoe realistisch schatte je de uitvoering plannen van tevoren in?
- Hoe tevreden ben je over de uitvoering van de activiteiten?
 - Wat ging er goed? Waarom ging dit goed?
 - Wat ging er minder goed? Waarom ging dit minder goed?
 - (Mocht dit nog niet aan bod zijn gekomen in de vragen hierboven:
 - i. *Lukte het om de kinderen enthousiast te maken en houden voor de activiteiten?*
 - ii. *Begrepen kinderen wat er van hen verwacht werd?*
 - iii. *Lukte het om de activiteiten volledig uit te voeren of moesten activiteiten ingekort/aangepast worden?*
 - iv. *Lukte het om goed te differentiëren tussen de verschillende kinderen en wat zij nodig hadden?*
 - v. *Lukte het creatief om te gaan met verassingen en onverwachte situaties?*
 - Welke veranderingen zijn gemaakt in de plannen? Waarom is dit veranderd? Leverde dit op wat je hoopte?
- Waren de randvoorwaarden voor de uitvoering aanwezig? (denk hierbij aan tijd, ruimte, materialen).
 - Waren de juiste materialen beschikbaar of konden deze zelf gemaakt worden?
 - i. *Wat droegen deze materialen bij aan de activiteiten?*
 - ii. *Als er iets ontbrak, hoe beïnvloedde dit de activiteit?*
 - Konden de activiteiten op de juiste plek uitgevoerd worden?
 - i. *Wat was de meerwaarde van het uitvoeren van activiteiten **buiten de groep**?*
 - ii. *Wat was de meerwaarde van het uitvoeren van de activiteiten **in de groep**?*
 - iii. *Hoe beïnvloedde het de activiteit als deze niet op de gewenste plek uitgevoerd kon worden?*
 - Waren de activiteiten goed in te passen in dagstructuur? Waarom wel/niet?
 - Waren er nog andere randvoorwaarden belangrijk in het succesvol uitvoeren van de activiteiten? Misten er nog belangrijke randvoorwaarden?

Effecten

- Welk effect hebben de activiteiten op de individuele kinderen gehad?
 - Welke ontwikkelingsgebieden zijn gestimuleerd (taal, rekenen, emoties, concentratie, etc.)?
 - i. *Sloot dit aan bij de plannen die gemaakt waren of waren er verassingen?*
 - Hebben kinderen ander gedrag laten zien als gevolg van de activiteiten? (*n.b. niet alleen gedragsproblemen, maar bijv. meer praten of langer in de kring zitten*)
 - i. *Is dit bij alle kinderen het geval of bij een aantal?*
 - Hebben de activiteiten invloed gehad op de kinderen die extra ondersteuningsbehoeften hebben?
 - i. *Waarom wel/niet? Wat is had er anders gedaan kunnen worden voor hen?*
- Welk effect hebben de activiteiten op de kinderen als groep gehad?
 - Wat is er veranderd in de groepsdynamiek door de ondernomen activiteiten?
 - Hebben de kinderen met extra ondersteuningsbehoeften een andere plek of rol gekregen in de groep?
 - i. *Waarom wel/niet? Wat kon er anders gedaan kunnen worden voor hen?*
- Welk effect hebben de activiteiten op de pedagogisch professionals van de groep gehad?
 - Hoe zijn jullie in jullie werk ondersteund door de activiteiten? Wat heeft dit mogelijk gemaakt voor de kinderen?
 - Wat heb jij geleerd van de activiteiten en hoe deze uitgevoerd werden? Wat neem je hiervan mee in je werk als ik als stagiaire straks weg ben?
 - Heb jij je collega's dingen zien leren of anders zien doen door de activiteiten en hoe deze uitgevoerd zijn? Wat nemen jullie als team mee in jullie werk als ik als stagiaire straks weg ben? (eventueel ook aandacht voor coach, manager etc.)
- Heb je ook een effect van de activiteiten op de ouders gemerkt?
 - Zo ja, welke effecten heb je gemerkt bij ouders?
 - i. *Wat heeft ervoor gezorgd dat deze effecten zijn behaald? Hoe tevreden ben je over deze effecten? Wat zou je een volgende keer anders doen om nog meer effecten bij ouders te behalen?*
 - Zo nee, waarom niet?
 - i. *Wat heeft ervoor gezorgd dat er geen effecten waren op de ouders? Welk effecten had je graag gezien? Hoe zou dit een volgende keer anders kunnen?*
- Heb je een effect gemerkt van de aanwezig van de stagiaires op de samenwerking met andere partijen in de buurt?
 - Zo ja, welke effecten heb je gemerkt? Hoe is dit gekomen? Hoe ga je dit voortzetten straks?
 - Zo nee, waarom niet? Hoe had dit anders gekund? Is dit iets wat nu opgepakt kan worden?

- Als je alle effecten zo bekijkt, hebben de activiteiten hun doelen bereikt?
(hier komt waarschijnlijk wat herhaling, maar dat is niet erg. Probeer te kijken of je de PM'er kan uitdagen de belangrijkste punten te noemen en echt tot de kern te komen van wat wel en niet werk)
 - Zo ja, waarom wel? Wat heeft ervoor gezorgd dat de doelen zijn bereikt?
 - Zo nee, waarom niet? Wat heeft ervoor gezorgd dat de doelen niet zijn bereikt?
 - Wat zou je een volgende keer anders doen om de doelen (nog beter) te behalen?

Toekomst

- Deze periode met extra activiteiten aanbod door mij als stagiaire, zit er bijna op. Graag kijk ik nog even met je naar te toekomst. Wat is er volgens jou nodig om de ontwikkelingen die de afgelopen periode ingezet zijn een positief vervolg te geven?
 - Is hier weer een stagiaire voor nodig of niet? Kan je uitleggen waarom wel/niet?
- Als je nog wat verder kijkt, bijvoorbeeld over 5 jaar, waar zou je dan willen dat locatie staat met betrekking tot inclusieve kinderopvang?
 - Wat is ervoor nodig om hier te komen?
 - Wat kan jij zelf hieraan bijdragen?
 - Wat heb jij nodig van anderen om hier te komen?

Afsluiting

- Wil je nog iets toevoegen wat we niet besproken hebben?
- Heel erg bedankt voor je tijd en input!

Bijlage II. Vragenlijsten ouders

Startmeting

Beste ouder/verzorger,

Wij willen graag weten hoe we de opvang beter kunnen maken voor alle kinderen. Daarom stellen we u een paar vragen. De vragenlijst is **anoniem**. Dat betekent dat uw antwoorden niet te herleiden zijn naar u of uw kind. Uw antwoorden worden alleen gebruikt om de opvang te verbeteren. Het invullen duurt ongeveer **5 tot 10 minuten**. Door de vragenlijst in te vullen, geeft u toestemming om de antwoorden te gebruiken voor onderzoek. Uw antwoorden worden op een beveiligde plek bewaard.

Alvast bedankt voor uw hulp!

Met vriendelijke groet,

Anne Steenbakkers en Zeliha Erdal, onderzoekers van De Haagse Hogeschool

1 Wat is de leeftijd van uw kind?

- ☐ 0-1 jaar
- ☐ 2-3 jaar
- ☐ 4-5 jaar
- ☐ 6-7 jaar
- ☐ 8 jaar en ouder

2 Wat is uw culturele achtergrond?

- ☐ Nederlands
- ☐ Westers (bijv. Europees, Noord-Amerikaans)
- ☐ Niet-westers (bijv. Turks, Marokkaans, Surinaams, Antilliaans)
- ☐ Anders, namelijk ...

3 Op welke opvanglocatie zit uw kind?

(keuzemenu)

4 Wat is de naam van de groep waarin uw kind zit?

(keuzemenu)

5 Hoe tevreden bent u over de opvang van uw kind? (1 ster = zeer ontevreden. 5 sterren = zeer tevreden)

6 Hoe gaat het met uw kind op de opvang?

(Let op! De voorbeelden zijn voor kinderen van 2 t/m 6 jaar. Een kind van 3 kan nog niet wat een kind van 5 kan. Geef antwoord zoals u dat passend vindt voor de leeftijd van uw kind)

- ☐ Sociaal-emotionele ontwikkeling (samen spelen, omgaan met emoties, zelf dingen doen)
(1 = niet goed, 2 = kan beter, 3 = neutraal, 4 = goed, 5 = heel goed)
- ☐ Taal (praten, luisteren, begrijpen)
(1 = niet goed, 2 = kan beter, 3 = neutraal, 4 = goed, 5 = heel goed)
- ☐ Cijfers en rekenen (cijfers herkennen, tellen, eenvoudige sommetjes)
(1 = niet goed, 2 = kan beter, 3 = neutraal, 4 = goed, 5 = heel goed)
- ☐ Bewegen en tekenen (rennen, klimmen, knutselen, schrijven)
(1 = niet goed, 2 = kan beter, 3 = neutraal, 4 = goed, 5 = heel goed)

- 7 Voelt uw kind zich veilig en op zijn/haar gemak op de opvang?
- ☐ Ja, altijd
 - ☐ Meestal wel
 - ☐ Soms
 - ☐ Zelden
 - ☐ Nee, nooit
- 8 Welke activiteiten doet uw kind op de opvang? (meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Knutselen, tekenen, schilderen
 - ☐ Buiten spelen, sporten
 - ☐ Zingen, dansen, muziek maken
 - ☐ Voorlezen, taalspelletjes
 - ☐ Bouwen, constructiespel
 - ☐ Puzzelen, bordspelen
 - ☐ Fantasiespel, toneelspelen
 - ☐ Anders namelijk...
- 9 Hoe goed passen deze activiteiten bij uw kind?
(1 = heel slecht, 2 = slecht, 3 = neutraal, 4 = goed, 5 = heel goed)
- 10 Welke activiteiten zou u graag meer willen zien op de opvang?
(open tekstveld)
- 11 Heeft uw kind extra hulp nodig op de opvang?
- ☐ Ja, veel hulp
 - ☐ Ja, beetje hulp
 - ☐ Nee, geen extra hulp
- 12 Waar heeft uw kind extra hulp bij nodig? (meerdere antwoorden mogelijk)
- ☐ Omgaan met andere kinderen
 - ☐ Praten en taal begrijpen
 - ☐ Gevoelens en emoties
 - ☐ Bewegen en motoriek
 - ☐ Cijfers en rekenen
 - ☐ Concentratie en opletten
 - ☐ Anders, namelijk....
- 13 Wat voor soort extra hulp of ondersteuning zou u fijn vinden voor uw kind op de opvang?
(open tekstveld)
- 14 Voelt u zich als ouder goed geholpen door de opvang?
(1 = niet goed, 2 = kan beter, 3 = neutraal, 4 = goed, 5 = heel goed)
- 15 Wat kan de opvang doen om u als ouder beter te helpen?
(open tekstveld)

Eindmeting

Beste ouder/verzorger,

Vanaf afgelopen maart heeft een stagiaire extra activiteiten gedaan met de kinderen op de opvang. Wij willen weten wat u hiervan heeft gemerkt en wat u hiervan vindt. Daarom stellen we u een paar vragen.

De vragenlijst is **anoniem**. Dat betekent dat uw antwoorden niet te herleiden zijn naar u of uw kind. Uw antwoorden worden alleen gebruikt om de opvang te verbeteren. Het invullen duurt ongeveer **5 tot 10 minuten**. Door de vragenlijst in te vullen, geeft u toestemming om de antwoorden te gebruiken voor onderzoek. Uw antwoorden worden op een beveiligde plek bewaard.

Alvast bedankt voor uw hulp!

Met vriendelijke groet,

Anne Steenbakkers en Zeliha Erdal, onderzoekers van De Haagse Hogeschool

1 Wat is de leeftijd van uw kind?

- ☐ 0-1 jaar
- ☐ 2-3 jaar
- ☐ 4-5 jaar
- ☐ 6-7 jaar
- ☐ 8 jaar en ouder

2 Wat is uw culturele achtergrond?

- ☐ Nederlands
- ☐ Westers (bijv. Europees, Noord-Amerikaans)
- ☐ Niet-westers (bijv. Turks, Marokkaans, Surinaams, Antilliaans)
- ☐ Anders, namelijk ...

3 Op welke opvanglocatie zit uw kind?

(keuzemenu)

4 Wat is de naam van de groep waarin uw kind zit?

(keuzemenu)

5 Wist u dat er een HBO-stagiaire aanwezig was in de groep van uw kind?

- ☐ Ja (doorgaan naar vraag 7)
- ☐ Nee (doorgaan naar vraag 6)

6 Hoe had u hierover geïnformeerd willen worden?

(open vraag) (doorgaan naar vraag 17)

7 Heeft u gemerkt dat de stagiaire extra activiteiten heeft gedaan met de kinderen?

- ☐ Ja
- ☐ Nee (doorgaan naar vraag 16)

8 Hoe vaak per maand zag u extra activiteiten langskomen?

- ☐ 0
- ☐ 1 - 2
- ☐ 3 - 4
- ☐ 5 of meer

9 **Hoeveel verschillende soorten extra activiteiten heeft u gezien?** (bijv. een balactiviteit is 1 soort en een puzzel activiteit is een 2e soort)

- ☐ 0
- ☐ 1 - 2
- ☐ 3 - 4
- ☐ 5 of meer

10 De activiteiten hadden het doel om alle kinderen in de groep te helpen bij hun ontwikkeling. Waar denkt u dat de activiteiten op gericht waren? (meerdere antwoorden mogelijk)

- ☐ Omgaan met andere kinderen
- ☐ Praten en taal begrijpen
- ☐ Gevoelens en emoties
- ☐ Bewegen en motoriek
- ☐ Cijfers en rekenen
- ☐ Concentratie en opletten
- ☐ Weet ik niet
- ☐ Anders, namelijk....

11 Hoe goed pasten deze extra activiteiten bij uw kind?
(1 = heel slecht, 2 = slecht, 3 = neutraal, 4 = goed, 5 = heel goed)

12 Hebben de extra activiteiten uw kind geholpen bij wat hij/zij nodig heeft?

- ☐ Ja, veel geholpen (doorgaan naar vraag 16)
- ☐ Ja, een beetje geholpen (doorgaan naar vraag 15)
- ☐ Nee, niet geholpen (doorgaan naar vraag 13)

13 Had uw kind extra hulp nodig?

- ☐ Ja, veel hulp (doorgaan naar vraag 14)
- ☐ Ja, een beetje hulp (doorgaan naar vraag 14)
- ☐ Nee (doorgaan naar vraag 16)

14 Wat had uw kind wel kunnen helpen?
(Open vraag) (doorgaan naar vraag 16)

15 Wat had uw kind nog meer kunnen helpen?
(Open vraag)

16 Hoe goed voelt u zich als ouder betrokken bij de extra activiteiten in de groep?
(1 = heel slecht, 2 = slecht, 3 = neutraal, 4 = goed, 5 = heel goed)

17 Heeft u sinds de komst van de stagiaire in maart veranderingen opgemerkt in hoe veilig en op zijn/haar gemak uw kind zich voelt op de opvang?

- ☐ Ja, mijn kind voelt zich veiliger
- ☐ Ja, mijn kind voelt zich minder veilig
- ☐ Nee, geen verandering (doorgaan naar vraag 19)

18 Heeft deze verandering volgens u te maken met de stagiaire en/of de extra activiteiten?

- ☐ Ja, met de stagiaire
- ☐ Ja, met de activiteiten
- ☐ Ja, met de stagiaire en de activiteiten
- ☐ Nee, de verandering had een andere reden

19 Hoe tevreden bent u over deze werkwijze, waarbij een stagiaire extra activiteiten doet met de kinderen? (1 ster = zeer ontevreden. 5 sterren = zeer tevreden)

20 Is er verder nog iets die u met ons wil delen over de werkwijze, de activiteiten of de inzet van de stagiaires?
(open vraag)

Bijlage III. Observatie dagstructuur

[illegible]

Bijlage IV. Activiteitenobservatie

Groep:		
Datum:		
Ontwikkelingslijn:		
Gekozen activiteit:		
"Naam" focuskind: (niet de echte naam, maar eentje die je verzint)		
Leeftijd focuskind: (liefst in jaren en maanden)		
A: Aanleiding	B: Gedrag	C: Gevolg
A: Aanleiding	B: Gedrag	C: Gevolg
A: Aanleiding	B: Gedrag	C: Gevolg
A: Aanleiding	B: Gedrag	C: Gevolg
A: Aanleiding	B: Gedrag	C: Gevolg

Bijlage V. Formulieren projectgroep

Activiteitenplan

Vul per groep onderstaand format in, om goed in beeld te brengen welke extra activiteiten georganiseerd gaan worden in de pilot om de kinderen in de groep extra te ondersteunen. Voeg rijen toe voor elke activiteit.

Locatie:			
Groep:			
Welke groepsgerichte activiteiten ga je doen? <i>Beschrijf wie dit gaat doen en hoe dit gedaan wordt. Beschrijf ook wat hiervoor nodig is. Heb je specifieke materialen of hulpmiddelen nodig, zoals visuele ondersteuning, specifiek spelmaterialen of aanpassingen in de ruimte? Hoeveel kinderen kunnen er meedoen met de activiteit?</i>	Wat zijn de doelen van de activiteit? <i>Wat hoop je te bereiken met deze activiteit? Welke uitdaging pakt deze activiteit aan? Denk hierbij aan de ontwikkelingsgebieden. Dit kan zowel gericht zijn op individuele kinderen als op de hele groep.</i>	Welke kinderen worden specifiek ondersteund door deze activiteit? <i>Geef aan welke kinderen in de groep meer baat hebben bij de activiteit. Denk aan de ontwikkelingsgebieden:</i> • Sociaal-emotioneel • Taal • Cijfers en rekenen • Bewegen en tekenen	Waarom verwacht je dat deze activiteit bijdraagt aan het behalen van de doelen? <i>Onderbouw je keuze, waar mogelijk met referenties naar literatuur.</i>
Activiteit: Hulpmiddelen: Aantal kinderen:			Onderbouwing: Verwijzing literatuur:

Tussenevaluatie

Vul per locatie dit formulier in om te evalueren hoe het met de uitvoering van het activiteitenplan gaat.

Locatie:

Groep:

1. Lukt het met het uitvoeren van de activiteiten? Wat gaat er goed, wat kan er beter en waar loop je tegenaan? Beantwoord dit per activiteit die je hebt bedacht.
2. Passen de activiteiten in de dagstructuur? Beïnvloedt dit het verloop van de dag of past het vloeiend in het geheel?
3. Wat is de invloed van de activiteiten in de groep? Hoe reageert de groep op de activiteiten en verandert de dynamiek tussen de kinderen?
4. Sluiten de activiteiten goed aan bij de kinderen waar het op gericht is, die achterlopen in het specifieke ontwikkelingsgebied? Kan je bedenken waarom het wel of niet aansluit bij bepaalde kinderen? (anoniem graag)
5. Wat is de invloed van de activiteiten op de PM'er? Bijvoorbeeld wat leren zij ervan, wat nemen zij over of hoe ontlast het hen in hun werk?
6. Hoe zien ouders de meerwaarde van de activiteiten die ondernomen worden?
7. Wat is je verder opgevallen tijdens het uitvoeren van het plan? Zijn er bijzonderheden of andere dingen die je nog niet kwijt kon hierboven die wel belangrijk zijn om te noemen?
8. Wat zou je op basis van je eerste ervaringen nog willen verbeteren aan je plan?

Januari 2026

© 2026 De Haagse Hogeschool

De Haagse Hogeschool
Johanna Westerdijkplein 75
2521 EH Den Haag
dehaagsehogeschool.nl
kennisnetwerkjeugdhaaglanden.nl

Auteurs

Anne Steenbakkers

Zeliha Erdal

Rob Gilsing

Uitgever

De Haagse Hogeschool

Foto omslag

Shutterstock

Vormgeving

Gabriëlle Thijsen

ISBN volledig rapport

9798083598611